

ТӨРИЙН МЭДЭЭЛЭЛ

2023 оны 06 дугаар сарын 16
№23 (1271)

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН АЛБАН МЭДЭЭЛЭЛ

ᠮᠣᠩᠭᠣᠯ ᠤᠯᠤᠰ ᠶ᠋ᠢᠬᠡ ᠬᠤᠷᠭᠢᠨ ᠠᠯᠪᠠᠨ
ᠮᠡᠳᠡᠭᠡᠯᠡᠯ

ГАРЧИГ

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ТОГТООЛ

272. Монгол Улс дахь хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын талаарх 22 дахь илтгэл, Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүний тайланг хэлэлцсэнтэй холбогдуулан авах зарим арга хэмжээний тухай Дугаар 35 1395

МОНГОЛ УЛСЫН ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ТОГТООЛ

273. Дүрэм батлах тухай Дугаар 05 1402

МОНГОЛ УЛСЫН ҮНДСЭН ХУУЛИЙН ЦЭЦИЙН ДҮГНЭЛТ

274. Гүйцэтгэх ажлын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.3 дахь хэсгийн зарим заалт Монгол Улсын Үндсэн хуулийн холбогдох заалтыг зөрчсөн эсэх маргааныг хянан шийдвэрлэсэн тухай Дугаар 03 1408

МОНГОЛ УЛСЫН ДЭЭД ШҮҮХИЙН НИЙТ ШҮҮГЧИЙН ХУРАЛДААНЫ ТОГТООЛ

275. Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 38, 120, 124, 166, 167 дугаар зүйлийн зарим заалтыг тайлбарлах тухай Дугаар 17 1422

243.	<p>МОНГОЛЫН ХӨДӨӨ АЖ АХуй АЖ АХуй ОЙ АЖ АХуй, 2023. 09.05. 243. 243. 243. МОНГОЛЫН ХӨДӨӨ АЖ АХуй АЖ АХуй ОЙ АЖ АХуй</p>	243	2024
242.	<p>SIKHC I Ua Horaddoga O Doolegxi Mbderyx Folo_ oa Dakkio SIKK Ua Naldia</p> <p>МОНГОЛЫН ХӨДӨӨ АЖ АХуй АЖ АХуй ОЙ АЖ АХуй, 2023. 09.05. 242. 242. 242. МОНГОЛЫН ХӨДӨӨ АЖ АХуй АЖ АХуй ОЙ АЖ АХуй</p>	242	2024
241.	<p>Mbderyx Folo_ oa Foiatosoa Haili Ua Cera Ua doi dandida МОНГОЛЫН ХӨДӨӨ АЖ АХуй АЖ АХуй</p>	241	2024
240.	<p>Mbderyx Folo_ oa Ykhl Hor& oa Doolegxi МОНГОЛЫН ХӨДӨӨ АЖ АХуй АЖ АХуй ОЙ АЖ АХуй, 2023. 09.05. 240. 240. 240. МОНГОЛЫН ХӨДӨӨ АЖ АХуй АЖ АХуй ОЙ АЖ АХуй</p>	240	2024

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ТОГТООЛ

2023 оны 05 дугаар
сарын 04-ний өдөр

Дугаар 35

Улаанбаатар
хот

Монгол Улс дахь хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын талаарх 22 дахь илтгэл, Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүний тайланг хэлэлцсэнтэй холбогдуулан авах зарим арга хэмжээний тухай

Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулийн 5 дугаар зүйлийн 5.1 дэх хэсэг, Монгол Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын тухай хуулийн 16 дугаар зүйлийн 16.3 дахь хэсэг, Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хуулийн 9 дүгээр зүйлийн 9.2 дахь хэсгийг үндэслэн Монгол Улсын Их Хурлаас ТОГТООХ нь:

1. Монгол Улс дахь хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын талаарх Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын 22 дахь илтгэл, Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүний тайланг хэлэлцээд хүний эрх, эрх чөлөөг хангах, хамгаалах чиглэлээр дараах асуудалд анхаарч, холбогдох арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэхийг Монгол Улсын Засгийн газар /Л.Оюун-Эрдэнэ/-т даалгасугай:

1/Халдашгүй чөлөөтэй байх эрхийн талаар:

а/сэжигтнийг шүүхийн зөвшөөрөлгүй баривчлах ажиллагаатай холбоотой эрх зүйн зохицуулалтыг Монгол Улсын нэгдэн орсон олон улсын гэрээ, конвенцод нийцүүлэн боловсронгуй болгох талаар санал боловсруулж, холбогдох хууль тогтоомжийн төслийг Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэх;

б/сэжигтнийг шүүхийн зөвшөөрөлгүй баривчлах шийдвэр бүрийн үндэслэл, шалтгааныг хэлэлцдэг шүүхийн хэлэлцүүлгийг бий болгох, хууль бусаар баривчлагдсан сэжигтний судалгааг тогтмол гаргаж холбогдох албан тушаалтанд хариуцлага хүлээлгэдэг байх, тухайн хүн өөрийг нь баривчилсантай холбоотой баримт материалыг холбогдох байгууллагаас гаргуулан авах эрх зүйн зохицуулалтын талаар санал боловсруулах;

в/цагдан хорих таслан сэргийлэх арга хэмжээ авах нийтлэг журам, цагдан хорих үндсэн болон сунгах хугацаа, өсвөр насны яллагдагчийг цагдан хорих тусгай журам, цагдан хорих үндэслэлд хамаарах хэт ерөнхий болон өргөжүүлсэн зохицуулалт, шүүхийн хэлэлцүүлэг, шүүхийн шатанд таслан сэргийлэх арга хэмжээ хэрэглэх асуудлыг нарийвчлан зохицуулах хууль тогтоомжийн төсөл боловсруулж Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэх;

г/цагдан хорих байранд гүйцэтгэх ажил, мөрдөн шалгах нууц ажиллагаа явуулах хүрээг хязгаарлаж, хүний эрхийн зарчимд нийцүүлэн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох талаар санал боловсруулж, танилцуулах;

д/эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны хүрээнд таслан сэргийлэх арга хэмжээний зөвшөөрлийг шуурхай шийдвэрлэх чиг үүрэг бүхий зөвшөөрлийн шүүх бий болгох асуудлыг судалж, танилцуулах;

е/бүх насаар хорих ялыг хорих ялаас тусдаа ялын төрөл болгон хуульчлах асуудлыг судлан үзэж, ял эдлүүлэх дэглэм, зохион байгуулалт, сургалт, хөдөлмөрийн стандартыг шинээр тогтоох, түүнчлэн хорих ял эдлүүлэх дэглэмийн зэрэглэл хүндрүүлэн ганцаарчлан хорьж байгаа тохиолдлыг таслан зогсоох;

ё/эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээг хэрэглэх үндэслэл, эрх зүйн зохицуулалтыг хүний эрхийн зарчим, хэм хэмжээнд нийцүүлэх саналыг боловсруулж танилцуулах;

ж/зөрчил шалган шийдвэрлэх ажиллагааны явцад хүний халдашгүй чөлөөтэй байх эрхийг хамгаалах зохицуулалтыг холбогдох хууль тогтоомжид тусгах санал боловсруулж танилцуулах;

з/үндэсний аюулгүй байдлыг хангах болон шүүхэд нотлох баримтаар үнэлэгдэх зарим төрлийн гэмт хэргийг илрүүлэх зорилгоор гүйцэтгэх ажил, мөрдөн шалгах нууц ажиллагаа явуулах эрх зүйн зохицуулалтыг тусгасан хуулийн төслийг боловсруулан Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэх.

2/Хүүхдийн эрхийн талаар:

а/ерөнхий боловсролын сургуулийн стандартын шаардлага хангахгүй байгаа дотуур байрыг шинэчлэх асуудлыг үе шаттай шийдвэрлэж, хүүхэд хамгааллын бодлогыг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай нөөцийг шийдвэрлэх;

б/Хүүхдийн эрхийн хууль зүйн хорооны үйл ажиллагааг эрчимжүүлж, гэмт хэргийн холбогдогч, хохирогч, гэрч хүүхдэд үйлчилгээ үзүүлэх хууль тогтоомжид заасан чиг үүргийг хэрэгжүүлэхэд гарч байгаа хүндрэл бэрхшээлийг шийдвэрлэх;

в/хорих ял оногдуулсан шүүхийн шийтгэх тогтоолыг биелүүлэхийг хойшлуулсан өсвөр насны хүнд хяналт тавих, сурч боловсрох эрхийг нь хангах журмыг нарийвчлан зохицуулах.

3/Ахмад настны эрхийн хэрэгжилтийн талаар:

а/ахмад настны тусламж үйлчилгээний нэгдсэн, цогц тогтолцоог бүрдүүлэх зорилтыг эрчимжүүлэх, насжилтын үеийн өвчний эрсдэлийг нэмэгдүүлдэг хүчин зүйлүүдийг бууруулах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх;

б/ахмад настныг ажлын байраар хангаж байгаа ажил олгогч, аж ахуйн нэгжүүдийг татварын болон бусад бодлогоор дэмжих;

в/ахмадын асрамж, хамгаалал, сэтгэцийн эрүүл мэндийг хамгаалах, чөлөөт цагаа өнгөрүүлэх орчин нөхцөлийг бий болгох асуудлаар цогц бодлого боловсруулж, хэрэгжүүлэх.

4/Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудлаар:

а/Эрүүгийн хуульд заасан зарим гэмт хэргийн зүйлчлэлд эрүү шүүлт тулгах гэмт хэрэг үйлдсэн нь хүндрүүлэх нөхцөл байдалд тооцохоор зааж тодорхойгүй байдал үүсгэж байгаа зохицуулалтыг өөрчлөх талаар болон эрүү шүүлт тулгаж авсан мэдүүлгээс бусад нотлох баримтыг нотлох баримтын хэмжээнд үнэлэх агуулга хэвээр байгааг залруулах талаар хуулийн төсөл боловсруулах;

б/эрүү шүүлт тулгах гэмт хэргийг хараат бусаар мөрдөн шалгах бие даасан бүтэц байгуулах асуудлыг судлан танилцуулах.

5/Бусад асуудлын талаар:

а/Монгол Улсын Үндсэн хууль, иргэний үндсэн эрхийн суурь үзэл баримтлалд нийцүүлэн Жагсаал, цуглаан хийх журмын тухай хууль, Хэвлэл мэдээллийн эрх чөлөөний тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийг боловсруулан Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэх;

б/Төрийн албаны тухай хуульд заасан төрийн албан хаагчийн нийгмийн баталгааны хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг үнэлж, авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээг нэгдмэл байдлаар тодорхойлох, цалинг инфляцын түвшинтэй уялдуулан үе шаттай нэмэгдүүлэх арга хэмжээ авах;

в/хоригдлын хөдөлмөр эрхлэлт, ажлын байрыг нэмэгдүүлэх, байнгын ажлын байраар хангахад чиглэсэн салбар дундын нэгдсэн бодлого, хөтөлбөрийг батлан хэрэгжүүлэхийн зэрэгцээ “Хоригдлыг суллахад бэлдэх хөтөлбөр”-ийн хэрэгжилтийг хангаж, санхүүжилтийг шийдвэрлэх, хэрэгжилтэд хяналт тавих.

2.Энэ тогтоолын хэрэгжилтийн талаар Монгол Улсын Их Хурлын 2023 оны намрын ээлжит чуулганы хугацаанд Монгол Улсын Их Хурлын Хууль зүйн байнгын хорооны хуралдаанд танилцуулахыг Монгол Улсын Засгийн газар /Л.Оюун-Эрдэнэ/-т даалгасугай.

3.Энэ тогтоолын биелэлтэд хяналт тавьж ажиллахыг Монгол Улсын Их Хурлын Хууль зүйн байнгын хороо /Б.Энхбаяр/-нд даалгасугай.

4.Энэ тогтоолыг 2023 оны 05 дугаар сарын 04-ний өдрөөс эхлэн дагаж мөрдсүгэй.

**МОНГОЛ УЛСЫН
ИХ ХУРЛЫН ДАРГА**

Г.ЗАНДАНШАТАР

1. Энэ тогтоолыг Монгол Улсын Их Хурлын 2023 оны намрын ээлжит чуулганы хугацаанд танилцуулахыг Монгол Улсын Засгийн газар /Л.Оюун-Эрдэнэ/-т даалгасугай.

2. Энэ тогтоолыг биелэлтэд хяналт тавьж ажиллахыг Монгол Улсын Их Хурлын Хууль зүйн байнгын хороо /Б.Энхбаяр/-нд даалгасугай.

3. Энэ тогтоолыг 2023 оны 05 дугаар сарын 04-ний өдрөөс эхлэн дагаж мөрдсүгэй.

МОНГОЛ УЛСЫН
ИХ ХУРЛЫН ДАРГА

2023 оны 05 дугаар сарын 04-ний өдрөөс эхлэн дагаж мөрдсүгэй.

Монгол Улсын Их Хурлын дарга

МОНГОЛ УЛСЫН ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ТОГТООЛ

2023 оны 01 дүгээр
сарын 04-ний өдөр

Дугаар 05

Улаанбаатар
хот

Дүрэм батлах тухай

Хөдөлмөрийн тухай хуулийн 147.3-т заасныг үндэслэн Монгол Улсын Засгийн газраас ТОГТООХ нь:

“Хөдөлмөрийн арбитрын дүрэм”-ийг хавсралт ёсоор баталсугай.

**МОНГОЛ УЛСЫН
ЕРӨНХИЙ САЙД**

Л.ОЮУН-ЭРДЭНЭ

**ХӨДӨЛМӨР, НИЙГМИЙН
ХАМГААЛЛЫН САЙД**

Т.АЮУРСАЙХАН

Засгийн газрын 2023 оны 01 дүгээр
сарын 04-ний өдрийн 05 дугаар
тогтоолын хавсралт

ХӨДӨЛМӨРИЙН АРБИТРЫН ДҮРЭМ

Нэг.Нийтлэг үндэслэл

1.1.Хөдөлмөрийн арбитр (цаашид “арбитр” гэх)-ын үйл ажиллагааны зорилго нь Хөдөлмөрийн тухай хуулийн 4.1.12-т заасан хөдөлмөрийн сонирхлын маргаан (цаашид “сонирхлын маргаан” гэх)-ыг мөн хуулийн 151 дүгээр зүйлд заасны дагуу хэлэлцэн шийдвэрлэхэд оршино.

1.2.Арбитр нь үйл ажиллагаандаа хөдөлмөрийн болон холбогдох бусад хууль тогтоомж, энэ дүрмийг удирдлага болгоно.

1.3.Арбитр нь Хөдөлмөрийн тухай хуулийн 28.2, 151.1-д тус тус заасан дараах сонирхлын маргааныг маргалдагч талын гаргасан хүсэлтийн дагуу хэлэлцэн шийдвэрлэнэ:

1.3.1.Хөдөлмөрийн тухай хуулийн 28.1-д заасан нэн шаардлагатай үйлчилгээ үзүүлдэг аж ахуйн нэгж, байгууллагад гарсан сонирхлын маргаан;

1.3.2.Хөдөлмөрийн тухай хуулийн 28.1-д зааснаас бусад аж ахуйн нэгж, байгууллагад үүссэн хөдөлмөрийн зуучлагчийн оролцоотойгоор шийдвэрлэж чадаагүй сонирхлын маргаан.

1.4.Арбитрын шийдвэрийг талууд биелүүлэх үүрэгтэй.

Хоёр.Сонирхлын маргааныг арбитраар шийдвэрлүүлэх хүсэлт гаргах, түүнийг хэлэлцэх арбитрыг байгуулах

2.1.Энэ дүрмийн 1.3-т заасны дагуу маргалдагч тал сонирхлын маргааныг арбитраар шийдвэрлүүлэхээр Хөдөлмөрийн тухай хуулийн 151.1-д заасны дагуу тухайн шатны хөдөлмөр, нийгмийн түншлэлийн гурван талт хороонд хүсэлт гаргана.

2.2.Тухайн шатны хөдөлмөр, нийгмийн түншлэлийн гурван талт хороо хүсэлт хүлээн авснаас хойш ажлын 3 өдөрт багтаан тухайн сонирхлын маргааныг хэлэлцэх арбитрыг Хөдөлмөрийн тухай хуулийн 151.2-т заасны дагуу гурван арбитрчийн бүрэлдэхүүнтэйгээр байгуулж, энэ тухай маргалдагч талуудад бичгээр мэдэгдэнэ.

2.3.Хөдөлмөрийн тухай хуулийн 151.3-т заасны дагуу хөдөлмөр, нийгмийн түншлэлийн гурван талт хорооноос томилсон арбитрчаас маргалдагч талууд татгалзах эрхгүй.

2.4.Сонирхлын маргаанд оролцогч талуудын төлөөлөгчийг арбитрын бүрэлдэхүүнд оруулахгүй.

2.5.Энэ дүрмийн 2.2-т заасны дагуу томилогдсон арбитрч тухайн сонирхлын маргааныг хэлэлцэн шийдвэрлэхтэй холбоотой ашиг сонирхлын зөрчил үүсэж болзошгүй гэж үзвэл энэ талаар тухайн шатны хөдөлмөр, нийгмийн түншлэлийн гурван талт хороонд тухай бүр мэдэгдэж, уг маргааныг хэлэлцэхээс татгалзах үүргийг хүлээх бөгөөд энэ тохиолдолд хөдөлмөр, нийгмийн түншлэлийн гурван талт хороо нь арбитрчийг нөхөн томилж, маргалдагч талуудад мөн дүрмийн 2.2-т заасан журмаар мэдэгдэнэ.

Гурав.Арбитрын үйл ажиллагаа, түүний хэлбэр

3.1.Арбитр нь Хөдөлмөрийн тухай хуулийн 151.5-д заасны дагуу байгуулагдсан өдрөөс хойш ажлын 10 өдөрт багтаан сонирхлын маргааныг талуудын төлөөлөгчийг оролцуулан хянан шийдвэрлэнэ. Шаардлагатай тохиолдолд арбитрын ажиллагааг ажлын 5 хүртэл өдрөөр сунгаж болно.

3.2.Арбитр нь байгуулагдсан өдрөөс хойш ажлын 3 өдөрт багтаан дараах үйл ажиллагааг хэрэгжүүлнэ:

3.2.1.сонирхлын маргааны агуулга, холбогдох баримт бичиг, хөдөлмөрийн зуучлагчийн тэмдэглэл, маргалдагч талуудын ирүүлсэн бусад баримт бичигтэй танилцах;

3.2.2.маргалдагч талууд, тэдгээрийн төлөөлөгчөөс тайлбар, тодруулга авах, шаардлагатай бол нэмэлт баримт бичиг гаргуулах;

3.2.3.арбитрын бүрэлдэхүүний олонх нь шаардлагатай гэж үзсэн тохиолдолд сонирхлын маргааны нөхцөл байдалтай холбоотой асуудлыг нарийвчлан шинжилж тогтоох зорилгоор холбогдох байгууллага, мэргэжилтнээс мэргэжлийн зөвлөгөө авах;

3.2.4.арбитрын хуралдааны тов, байршлыг хэлэлцэн тогтох, хуралдааныг танхим, эсхүл цахим хосолсон хэлбэрээр явуулах бол бэлтгэл хангуулах.

3.3.Сонирхлын маргааныг хэлэлцэн шийдвэрлэх арбитрын үйл ажиллагааны үндсэн хэлбэр нь хуралдаан (цаашид “хуралдаан” гэх) байна.

3.4.Хуралдаан даргалагч арбитрч (цаашид “хуралдаан даргалагч” гэх)-ийг тухайн арбитрын бүрэлдэхүүний олонхын саналаар сонгоно.

3.5.Хуралдаан даргалагч энэ дүрмийн 3.2.4-т заасан тов, байршлын талаар маргалдагч талуудад тухай бүр мэдэгдэж, талуудыг хуралдаанд оролцох боломжоор хангах бөгөөд хуралдаанд арбитр бүрэн бүрэлдэхүүнээр оролцоно.

3.6.Хуралдааны тэмдэглэлийг хуралдаан даргалагчийн сонгосон арбитрч хөтөлнө.

3.7.Хуралдаан даргалагч хуралдааны эхэнд арбитрын бүрэлдэхүүн, маргалдагч талууд болон тэдгээрийн сонирхлын маргааны агуулгыг хуралдаанд оролцогчдод танилцуулах бөгөөд хуралдаанд маргалдагч талууд сонирхлын маргааны талаарх өөрсдийн байр суурь, үндэслэлийг тус тус танилцуулж, чөлөөтэй хэлэлцэх боломжийг олгох хэлбэрээр удирдан явуулна.

3.8.Хуралдааны явцад хөдөлмөрийн арбитрч сонирхлын маргаантай холбоотой энэ дүрмийн 3.2-т заасны дагуу бүрдүүлсэн холбогдох баримт бичиг, зөвлөгөөг маргалдагч талуудад танилцуулна.

3.9.Маргалдагч тал сонирхлын маргаантай холбоотой мэргэжлийн туслалцаа авах, эсхүл баримт бичиг нэмж гаргуулах хүсэлт гаргасан тохиолдолд ажлын 1 өдрөөс хэтрэхгүй хугацаагаар хуралдааныг нэг удаа хойшлуулж болно.

3.10.Хуралдаан хойшлогдсон тохиолдолд дараагийн хуралдааны тов, байршлын талаар энэ дүрмийн 3.5-д заасны дагуу мэдэгдэнэ.

3.11.Хуралдааны явцад маргалдагч талууд сонирхлын маргааныг шийдвэрлэхээр харилцан тохиролцсон бол энэ тухай хуралдааны тэмдэглэлд тодорхой тусгах бөгөөд маргалдагч талууд хуралдаан дууссанаас хойш ажлын 2 өдөрт багтаан тохиролцоогоо бичгээр үйлдэж, талуудын төлөөлөл гарын үсэг зурна.

3.12.Хуралдааны явцад энэ дүрмийн 3.11-д заасны дагуу маргалдагч талууд харилцан тохиролцсоноос бусад тохиолдолд арбитр мөн дүрмийн 1.2-т заасныг баримтлан сонирхлын маргааныг эцэслэн шийдвэрлэнэ.

3.13.Арбитр нь холбогдох баримт бичиг, дүгнэлтийг судалж, маргалдагч талуудын үндэслэл, шаардлагыг сонссоны дараа маргалдагч талуудыг байлцуулалгүйгээр зөвлөлдөж, нууц санал хураалт явуулан олонхын саналаар шийдвэрээ гаргана. Хөдөлмөрийн арбитрч нь хуралдаанаар хэлэлцэж байгаа асуудлаар шийдвэр гаргахад түдгэлзэх эрхгүй.

3.14.Хуралдаан даргалагч арбитрын шийдвэрийг хуралдаанд оролцогчдод уншиж танилцуулж, хуралдаан дууссанаас хойш ажлын 2 өдрийн дотор шийдвэрийг бичгээр үйлдэж маргалдагч талуудад хүргүүлснээр сонирхлын маргааныг арбитраар хянан шийдвэрлэх ажиллагаа дуусгавар болно.

3.15.Арбитр нь хуралдаан болон тухайн сонирхлын маргаан шийдвэрлэхтэй холбоотой бусад үйл ажиллагааны тухай дэлгэрэнгүй тэмдэглэл хөтөлнө.

Дөрөв.Арбитрын шийдвэр, түүний агуулга

4.1.Арбитрын шийдвэрийг монгол хэлээр, бичгээр үйлдэж, арбитрын бүрэлдэхүүнд томилогдсон арбитрч тус бүр гарын үсэг зурж баталгаажуулсан байна.

4.2.Арбитрын шийдвэрийн агуулга нь маргалдагч талуудын арбитрт хандсан сонирхлын маргааны хүрээнд гарна.

4.3.Арбитрын шийдвэр нь дор дурдсан агуулгатай байна:

4.3.1.арбитрын бүрэлдэхүүн, уг бүрэлдэхүүнийг томилсон шийдвэрийн огноо;

4.3.2.маргалдагч талууд, тэдгээрийн төлөөлөгчдийн нэр, сонирхлын маргааны үндсэн агуулга, хамрах хүрээ, хамтын гэрээ болон хамтын хэлэлцээрийн төслийн заалт;

4.3.3.арбитрын хуралдааны явцын талаарх хураангуй тэмдэглэл;

4.3.4.нотлох баримтын хураангуй (шаардлагатай тохиолдолд холбогдох байгууллага, мэргэжилтний дүгнэлтийн хураангуй);

4.3.5.сонирхлын маргаантай холбоотой арбитрын гаргасан шийдвэр.

4.4.Арбитрын үйл ажиллагааны явцад маргалдагч талууд сайн дурын үндсэн дээр харилцан тохиролцоонд хүрсэн бол тохиролцооны хувийг хөдөлмөрийн арбитра ажлын 1 өдөрт багтаан хүргүүлнэ. Арбитр уг тохиролцоог хөдөлмөрийн хууль тогтоомжид нийцсэн эсэхийг хянан үзэж, нийцсэн бол арбитрын шийдвэр гэж үзнэ.

4.5.Арбитрын шийдвэр нь тухайн сонирхлын маргааны хувьд эцсийнх байна. Маргалдагч тал Хөдөлмөрийн тухай хуулийн 151.6-д заасны дагуу арбитрыг хөдөлмөрийн маргаан шийдвэрлэх үйл ажиллагааны журам зөрчсөн гэж үзсэнээс бусад тохиолдолд шүүхэд гомдол гаргахгүй.

4.6.Арбитрын шийдвэр гаргаснаас хойш ажлын 3 өдрийн дотор шийдвэрийн хувийг тухайн шатны хөдөлмөр, нийгмийн түншлэлийн гурван талт хороонд хүргүүлнэ.

Тав.Хөдөлмөрийн арбитрач болон маргалдагч талуудын эрх, үүрэг

5.1.Хөдөлмөрийн арбитрач нь Хөдөлмөрийн тухай хуулийн 152 дугаар зүйлд заасан эрх, үүргээс гадна дараах эрх, үүрэгтэй байна:

5.1.1.хөдөлмөрийн арбитрачийн ёс зүйн дүрмийг баримтлах;

5.1.2.арбитрын үйл ажиллагааны тэмдэглэл болон энэ дүрмийн 3.6-д заасны дагуу хуралдааны тэмдэглэл хөтлөх.

5.2.Маргалдагч талууд Хөдөлмөрийн тухай хуулийн 153 дугаар зүйлд заасан үүргийг хүлээхээс гадна дараах эрх, үүрэгтэй байна:

5.2.1.хуралдаан эхлэхээс өмнө, эсхүл хуралдааны явцад сонирхлын маргаантай холбоотой мэргэжлийн туслалцаа авах, эсхүл баримт бичиг нэмж гаргуулах хүсэлтийг арбитрач гаргах;

5.2.2.хуралдаан эхлэхээс өмнө, эсхүл хуралдааны явцад сонирхлын маргаанаа шийдвэрлэхээр хоорондоо харилцан тохиролцох;

5.2.3.маргаантай холбоотой баримт бичиг нэмж гаргах;

5.2.4.арбитрыг хөдөлмөрийн маргаан шийдвэрлэх үйл ажиллагааны журам зөрчсөн гэж үзвэл шүүхэд гомдол гаргах.

Зургаа.Бусад

6.1.Аймаг, нийслэл, дүүргийн хөдөлмөрийн асуудал хариуцсан байгууллага арбитрын үйл ажиллагаанд дараах байдлаар дэмжлэг үзүүлж ажиллана:

6.1.1.хуралдаан зохион байгуулах байршил, хуралдааны явцад шаардагдах техник, тоног төхөөрөмжийг ашиглах асуудлыг судлах зэргээр ажлын албаны чиг үүргийг гүйцэтгэж, арбитрын ажиллагааг хэвийн явуулахад захиргааны болон техникийн бусад дэмжлэг үзүүлэх;

6.1.2.арбитрын үйл ажиллагааны тайланг нэгтгэн хөдөлмөрийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагад жил бүрийн 01 дүгээр сарын 15-ны өдөрт багтаан хүргүүлэх.

---oOo---

МОНГОЛ УЛСЫН ҮНДСЭН ХУУЛИЙН ЦЭЦИЙН ДҮГНЭЛТ

2023 оны 05 дугаар
сарын 17-ны өдөр

Дугаар 03

Улаанбаатар
хот

Гүйцэтгэх ажлын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.3 дахь хэсгийн зарим заалт Монгол Улсын Үндсэн хуулийн холбогдох заалтыг зөрчсөн эсэх маргааныг хянан шийдвэрлэсэн тухай

Үндсэн хуулийн цэцийн
хуралдааны танхим 13.30 цаг

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэцийн дунд суудлын хуралдааныг Үндсэн хуулийн цэцийн гишүүн Д.Одбаяр даргалж, Үндсэн хуулийн цэцийн гишүүн Ш.Солонго, Г.Туулхүү, Ж.Эрдэнэбулган, Д.Гангабаатар /илтгэгч/ нарын бүрэлдэхүүнтэй, хуралдааны нарийн бичгийн даргаар Б.Баяржаргалыг оролцуулан Үндсэн хуулийн цэцийн хуралдааны танхимд нээлттэй хийв.

Үндсэн хуулийн цэцийн дунд суудлын хуралдаанд мэдээлэл, гомдол гаргагч иргэн Л.Галбаатар болон Монгол Улсын Их Хурлын итгэмжлэгдсэн төлөөлөгч, Улсын Их Хурлын гишүүн Б.Энх-Амгалан нар оролцов.

Уг хуралдаанаар Гүйцэтгэх ажлын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.3 дахь хэсгийн “Гүйцэтгэх ажлын тусгай техник хэрэгсэл” гэж мэдээ, өгөгдөл, баримт сэлтийг нууцаар олох, цуглуулах, дамжуулах, хүлээн авах, илрүүлэхэд зориулагдсан техник, тоног төхөөрөмж, түүний бүрдэл хэсэг, программ хангамжийг хэлнэ.” гэж заасны “... илрүүлэх ...” гэсэн нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван зургадугаар зүйлийн 13 дахь заалтад “халдашгүй, чөлөөтэй байх эрхтэй. ... Иргэний хувийн ба гэр бүл, захидал харилцааны нууц, орон байрны халдашгүй байдлыг хуулиар хамгаална;”, Арван есдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт “Төрөөс хүний эрх, эрх чөлөөг хангахуйц ... хууль зүйн болон бусад баталгааг бүрдүүлэх ... үүргийг иргэнийхээ өмнө хариуцна.” гэж заасныг тус тус зөрчсөн эсэх тухай маргааныг хянан хэлэлцэв.

Нэг. Монгол Улсын иргэн П.Ундрах-Эрдэнэ, Л.Галбаатар нар Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэцэд хандаж дараах агуулга бүхий мэдээлэл, гомдлыг гаргасан. Үүнд:

“Эрүүгийн хуулийн 21.13 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт “... гүйцэтгэх ажлын тусгай техник олж авсан, ашигласан, борлуулсан бол хоёр мянга долоон зуун нэгжээс арван дөрвөн мянган нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, эсхүл зургаан сараас гурван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.” гэж, Гүйцэтгэх ажлын тухай хуульд 2015 оны 7 дугаар

сарын 09-ний өдрийн хуулиар нэмсэн 6 дугаар зүйлийн 6.3 дахь хэсэгт ““Гүйцэтгэх ажлын тусгай техник хэрэгсэл” гэж ... илрүүлэхэд зориулагдсан техник, тоног төхөөрөмж, түүний бүрдэл хэсэг, программ хангамжийг хэлнэ.” гэж заасан нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван зургадугаар зүйлийн 13 дахь заалтад “халдашгүй, чөлөөтэй байх эрхтэй. ... Иргэний хувийн ба гэр бүл, захидал харилцааны нууц, орон байрны халдашгүй байдлыг хуулиар хамгаална;”, Арван есдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт “Төрөөс хүний эрх, эрх чөлөөг хангахуйц ... хууль зүйн болон бусад баталгааг бүрдүүлэх ... үүргийг иргэнийхээ өмнө хариуцна.” гэснийг тус тус зөрчсөн байна.

Учир нь хувь хүний амь бие, эрүүл мэнд, халдашгүй байдлыг хамгаалах үүрэг нь төрд байдаг бол хувь хүний нууцыг хамгаалах үүрэг зөвхөн хувь хүнд өөрт нь байдаг байна. Техник технологи хөгжсөн эрин үед хувь хүн өөрийн хууль ёсны эрх, эрх чөлөө, хувийн нууцаа техник технологийн шийдэлгүйгээр хамгаалах ямар ч боломжгүй юм. Жишээлбэл, иргэний гэр орон, албан өрөөнд хэн нэгэн этгээд хууль бусаар чагнах төхөөрөмж, нууц камер байрлуулсан байлаа гэж үзвэл түүнийг яаж илрүүлэх вэ? Үүнийг “нууц камер илрүүлэгч” гэх техник хэрэгслээр илрүүлэх боломжтой. Мөн хэн нэгэн этгээд хувийн болон албан өрөөнд нууцаар чагнах төхөөрөмж тавьсан бол мөн үүнийг “сүлжээ илрүүлэгч” гэх төхөөрөмжөөр илрүүлж болно.

Эдгээр төхөөрөмж буюу “нууц камер илрүүлэгч”, “сүлжээ илрүүлэгч” төхөөрөмж нь дэлхийн олон оронд илээр, чөлөөтэй худалдан борлуулдаг бөгөөд иргэд өөрсдийн аюулгүй байдлыг хангахын тулд зөвхөн өөрийн хэрэгцээнд ашиглахаар худалдан авч болдог байна. Үүнийг дэлхийн улс орнууд хуулиар хориглодоггүй. Учир нь өөрөө өөрийгөө хамгаалах эрх нь иргэний жам ёсны бөгөөд салшгүй эрх юм. Тухайлбал, гар утас хэрэглэгчийн хувьд тодорхой аппликейшнийг үнэгүй суулгаж хэрэглэх боломжтой бөгөөд онлайн худалдааны дэлгүүрүүдээс нууц камер илрүүлэгчийг худалдан авах боломжтой.

Мөн иргэд нь өөрийгөө хамгаалах, хувийн нууц мэдээллээ алдахаас сэргийлэх, хууль бус гүйцэтгэх ажиллагаанд өртөхөөс сэргийлэх боломжтой байх ёстой бөгөөд үүний тулд дэлхий даяар илээр худалдаалагдаж буй “илрүүлэх” зориулалт бүхий техник технологийн дэвшлийг ашиглах эрхтэй.

Гүйцэтгэх ажлын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.3 дахь хэсэгт 2015 оны 7 дугаар сарын 09-ний өдрийн хуулиар нэмэлт оруулсан бөгөөд ингэхдээ гүйцэтгэх ажлын тусгай техник хэрэгслийг томьёолж оруулахдаа “илрүүлэх” зориулалттай техник хэрэгсэл, программ хангамжийг бүгдийг нь багтааж хэт өргөн хүрээнд томьёолсноос үүдэн иргэдийн хэрэглэдэг вирусийн програм хүртэл гүйцэтгэх ажлын хэрэгсэлд орох боломжтой мэт болжээ.

Тухайлбал, энгийн вирусийн программ нь иргэдийн компьютерт халдаж буй хөнөөлт вирус, программыг таньж олох, “илрүүлэх” зориулалттай тул гүйцэтгэх ажлын тусгай техник хэрэгсэл гэсэн ангилалд хамрагдахаар ойлгомжгүй нөхцөл байдлыг үүсгэж байна. Улмаар өмнө хуулиар зөвшөөрдөг байсныг Эрүүгийн хуулиар шинээр гэмт хэрэгт тооцохоор оруулж, иргэний өөрөө өөрийгөө хамгаалах эрх, эрх чөлөөг хязгаарласан, дордуулсан байна. Учир нь дээрх камер, сүлжээ илрүүлэгч төхөөрөмж нь “илрүүлэх” зориулалттай тул Гүйцэтгэх ажлын тухай хуульд зааснаар “Гүйцэтгэх ажлын тусгай техник хэрэгсэл” гэх ангилалд багтаж, түүгээр зогсохгүй эдгээр төхөөрөмжийг олж авбал, ашиглавал гэмт хэрэгт ял шийтгэгдэх үндэслэл бүрдсэн байна.

“Илрүүлэх” зориулалт бүхий техник хэрэгсэл нь нууцаар мэдээлэл цуглуулах, олж авах зориулалттай биш бөгөөд харин нууц техник хэрэгслийг таньж олох, илрүүлэх зориулалттай тул цэвэр хамгаалалтын хэрэгсэл гэж үздэг. Иргэд энэхүү илрүүлэх зориулалттай техник хэрэгслийг ашигласнаар өөрөө өөрийгөө хууль бус мөрдөн мөшгөлт, тагнан чагнах үйл ажиллагаанаас сэргийлэх, өөрийн мэдээллийн аюулгүй байдлыг хамгаалах ач холбогдолтой юм. Гэтэл нууцаа хамгаалах хамгаалалтын арга хэрэгсэл, техник хэрэгслийг ашиглах эрхийг үгүй хийсэн нь хүний эрхийн ноцтой зөрчил гэж үзэхээр байна.

Иймд Гүйцэтгэх ажлын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.3 дахь хэсгийн дээрх заалт нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван зургадугаар зүйлийн 13 дахь заалт, Арван есдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсгийг тус тус зөрчсөн эсэхийг тогтоож, дүгнэлт гаргаж өгнө үү.” гэжээ.

Хоёр. Монгол Улсын Их Хурлын итгэмжлэгдсэн төлөөлөгч, Улсын Их Хурлын гишүүн Б.Энх-Амгалангаас Үндсэн хуулийн цэцэд ирүүлсэн харуу тайлбарт:

“1.Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван нэгдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэг, Арван зургадугаар зүйлийн 17 дахь заалт, Арван есдүгээр зүйлийн 1, 3 дахь хэсэгт төр улсынхаа тусгаар тогтнолыг батлан хамгаалж, үндэсний аюулгүй байдал, нийгмийн дэг журмыг хангах, хүний эрх, эрх чөлөөг баталгаатай эдлүүлэх нөхцөлийг хангах үүргийг хүлээж, энэ зорилгоор хуульд заасан тодорхой нөхцөл журмын хүрээнд холбогдох байгууллага тусгай чиг үүргийг хэрэгжүүлж болохоор тогтоосон байна.

2.Хууль тогтоогч “гүйцэтгэх ажлын тусгай техник хэрэгслийг” ашиглах байгууллага, албан тушаалтныг Гүйцэтгэх ажлын тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.1 дэх хэсэг, Тагнуулын байгууллагын тухай хуулийн 12 дугаар зүйлийн 12.1.3 дахь заалт зэрэг хууль тогтоомжид нэрлэн зааж, хуулиар эрх олгоогүй этгээд ашиглах, борлуулахыг хориглосон нь иргэний хувийн

болон гэр бүл, захидал харилцааны нууц, орон байрны халдашгүй байдлыг гэмт халдлагаас урьдчилан сэргийлэх, мөн хуульд заасан үндэслэлээр зөвшөөрөгдсөн мөрдөн шалгах ажиллагаа, эрүүгийн хэргийг илрүүлэх, гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийг олж тогтоох чиглэлээр нууц ажиллагаа хийх зэрэг ажилд саад учруулахаас сэргийлж буй бодлогын хүрээнд уг хуулийн заалтыг баталсан.

3.Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван зургадугаар зүйлийн 13 дахь заалт, Хүний Эрхийн Түгээмэл Тунхаглалын 12 дугаар зүйл, Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын Пактын 17 дугаар зүйл, Хувийн мэдээлэл хамгаалах тухай хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.3, 3.4, 3.5 дахь хэсэгт тус тус заасны дагуу аливаа илрүүлэх төхөөрөмж буюу нууц камер, нууц камер болон долгион илрүүлэгч, яриа болон GPS байрлал дамжуулах төхөөрөмж, үзгэн камер, флашан камер, адаптер камер буюу энгийн хэрэглээний эд зүйлд суурилуулсан нууц камер зэрэг төхөөрөмжүүдийг иргэн, хуулийн этгээд өөрийн өмчилж, эзэмшиж, ашиглаж байгаа хөдлөх болон үл хөдлөх эд хөрөнгө, өөрийн болон гэр бүлийн гишүүний амь нас, эрүүл мэндийг хамгаалах, гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор ашиглах эрхийг хуулиар ялгаатай зааглан тогтоожээ.

Иймд Гүйцэтгэх ажлын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.3 дахь хэсэгт заасан “Гүйцэтгэх ажлын тусгай техник хэрэгсэл” гэж мэдээ, өгөгдөл, баримт сэлтийг нууцаар олох, цуглуулах, дамжуулах, хүлээн авах, илрүүлэхэд зориулагдсан техник, тоног төхөөрөмж, түүний бүрдэл хэсэг, программ хангамжийг хэлнэ.” гэсэн нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван зургадугаар зүйлийн 13 дахь заалт, Арван есдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсгийг тус тус зөрчөөгүй байна. ...” гэжээ.

Гурав. Тус маргаанд холбогдуулан Тагнуулын ерөнхий газраас ирүүлсэн тайлбар, нэмэлт тодруулгад:

“... Гүйцэтгэх ажлын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай 2015 оны 7 дугаар сарын 09-ний өдрийн хуулиар “Гүйцэтгэх ажлын тусгай техник хэрэгсэл” гэж мэдээ, өгөгдөл, баримт сэлтийг нууцаар олох, цуглуулах, дамжуулах, хүлээн авах, илрүүлэхэд зориулагдсан техник, тоног төхөөрөмж, түүний бүрдэл хэсэг, программ хангамжийг хэлнэ.” гэж уг хуулийн нэр томъёонд тодорхойлон, мөн хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.1 дэх хэсэгт “Энэ хуулийн 9 дүгээр зүйлд зааснаас бусад байгууллага, албан тушаалтан, хувь хүн гүйцэтгэх ажил явуулах, гүйцэтгэх ажлын тусгай техник хэрэгсэл ашиглах, аливаа техник хэрэгслийг гүйцэтгэх ажлын зориулалтаар хэрэглэхийг хориглоно.” гэж гүйцэтгэх ажилд хориглох зүйл, гүйцэтгэх ажлын зориулалттай тусгай техник хэрэгслийн талаарх төрөөс баримтлах бодлогыг хуульчилсан.

Тагнуулын ерөнхий газар нь Тагнуулын байгууллагын тухай хуулийн 12 дугаар зүйлийн 12.1.3 дахь заалтад “гүйцэтгэх ажлын тусгай техник хэрэгсэл олж авах, улсын хилээр нэвтрүүлэх, ашиглах зөвшөөрөл олгох. Хуулиар эрх олгоогүй байгууллага, албан тушаалтан, иргэний хувийн зорилгоор хэрэглэсэн гүйцэтгэх ажлын тусгай техник хэрэгслийг тэмдэглэл үйлдэн хураан авч, улсын орлого болгох, шилжүүлэх, устгах;” гэж заасан эрхийг хэрэгжүүлдэг. Түүнчлэн гүйцэтгэх ажилд хууль тогтоомжийг чанд сахиулах, нууцыг хангуулах зорилгоор Гүйцэтгэх ажлын тухай хуулийн 9 дүгээр зүйлийн 9.2.3 дахь заалтад “гүйцэтгэх байгууллагаас гүйцэтгэх ажлын тусгай техник хэрэгсэл олж авах, улсын хилээр нэвтрүүлэх, ашиглахад зөвшөөрөл олгох, гүйцэтгэх байгууллагын мэдэлд байгаа гүйцэтгэх ажлын тусгай техник хэрэгслийн улсын нэгдсэн тоо бүртгэл хөтөлж, тэдгээрийн ашиглалтад хяналт тавих;” гэж заасан бүрэн эрхийн хүрээнд Тагнуулын байгууллагын тухай хуулийн 15 дугаар зүйлийн 15.1.13 дахь заалтад заасан журам буюу Улсын ерөнхий прокурор, Тагнуулын ерөнхий газрын даргын хамтарсан тушаалаар баталсан журмаар гүйцэтгэх ажлын тусгай техник хэрэгслийн нэгдсэн тоо бүртгэл хөтөлж, тэдгээрийн ашиглалтад хяналт тавих үйл ажиллагааг зохицуулж, хуулиар эрх олгогдоогүй хувь хүн гүйцэтгэх ажлын тусгай техник хэрэгсэл ашиглах, гүйцэтгэх ажил явуулах эрх бүхий байгууллагын үйл ажиллагааны улмаас иргэний эрх, эрх чөлөө нь зөрчигдөхөөс урьдчилан сэргийлж ажилладаг.

Гүйцэтгэх байгууллага нь гүйцэтгэх ажил явуулахдаа холбоо, мэдээллийн систем, гэрэл зураг, кино, дүрс, дууны болон бусад бичлэг хийх, хүний амь бие, эрүүл мэнд, хүрээлэн байгаа орчинд аюулгүй бусад техник хэрэгсэл ашиглах бөгөөд радио долгион ашиглан олзолсон мэдээллийг дамжуулах зориулалттай харах, сонсох төрлийн гүйцэтгэх ажлын тусгай техник хэрэгслүүд нь олон улсад ямар нэг стандарт болон тодорхой радио давтамжийн зурваст хязгаарлагддаггүй тул энэ төрлийн техник хэрэгслийг илрүүлэх зориулалттай техник нь өргөн зурваст хайлт хийж ил болон далд олон төрлийн техник хэрэгслүүдийг илрүүлэх боломжтой байдаг.

Гүйцэтгэх ажлын тусгай техник хэрэгслийг хуулиар эрх олгогдоогүй этгээд ашиглах, олон нийтэд худалдан борлуулах нь хуулийн хүрээнд зөвшөөрөгдсөн мөрдөн шалгах ажиллагаа, хууль тогтоомжоор харьяалуулсан эрүүгийн хэргийг илрүүлэх, түүнийг үйлдсэн этгээдийг олж тогтоох чиглэлээр хийх нууц ажиллагаа болох эрэн сурвалжлах ажилд саад учруулах, хувь хүний нууцад халдах, хүний халдашгүй, чөлөөтэй байх эрх, орон байрны халдашгүй байдалд дур зоргоороо халдах сөрөг үр дагавар бий болгоно.

Гүйцэтгэх ажлын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.3 дахь хэсэгт “Гүйцэтгэх ажлын тусгай техник хэрэгсэл” гэсэн нэр томъёоны тодорхойлолтыг тусгасан ба мөн хуулиар гүйцэтгэх ажил явуулах эрх бүхий байгууллага, тэдгээрийн эрх хэмжээ, гүйцэтгэх ажлын тусгай

техник хэрэгсэл ашиглах, олж авах, улсын хилээр нэвтрүүлэх зэрэг өргөн харилцааг хуульчилсан, мөн энэ харилцааг хууль бус үйлдлээс хамгаалах үүднээс Эрүүгийн хуулийн 21.13 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт “Гүйцэтгэх ажил явуулах эрх бүхий байгууллага, албан тушаалтан нь гүйцэтгэх ажлын тухай хуулиар хориглосон үйл ажиллагаа явуулсан бол ...”, мөн зүйлийн 2 дахь хэсэгт “Гүйцэтгэх ажил явуулах эрхгүй этгээд ... гүйцэтгэх ажлын тусгай техник олж авсан, ашигласан, борлуулсан бол ...” эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээр заасан.

Гүйцэтгэх ажлын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.3 дахь хэсгийн “... илрүүлэх ...”-д гэсэн нь гүйцэтгэх ажлын тусгай техник хэрэгсэл ашиглан гэмт этгээдийн үйлдлийн талаарх мэдээ сэлтийг нууцаар олж цуглуулснаар гэмт хэргийг илрүүлэх, мөн зориулалтын тусгай техник хэрэгслийг хууль бусаар ашигласан гэмт хэргийн ул мөр, тухайлбал нууцаар байрлуулсан дууны, дуу-дүрсний гэх мэт төхөөрөмжийг илрүүлэх зориулалт бүхий тусгай техник хэрэгсэл гэсэн ойлголтоор хэрэглэгдэж байна.

Үндсэн хуулийн цэцэд мэдээлэл гаргагч нь камер илрүүлэгч, сүлжээ илрүүлэгч төхөөрөмж нь цэвэр хамгаалалтын хэрэгсэл болохыг тэмдэглээд дээрх зориулалтын “илрүүлэх” гэсэн заалт нь илрүүлэх зориулалттай техник хэрэгсэл, программ хангамжийг бүгдийг багтааж, ойлгомжгүй нөхцөл байдлыг үүсгэсэн гэж үзсэн нь өрөөсгөл ойлголт юм. “Гүйцэтгэх ажлын тусгай техник хэрэгсэл”-ийг хуульд заасан зорилгын хүрээнд, хуулиар эрх олгосон албан тушаалтан, хуульд заасан үндэслэл журмын дагуу хэрэглэдэг. Иргэн өөрийг нь мөрдөн мөшгиж байна, хууль бусаар тагнаж байна гэж үзвэл эрх бүхий байгууллагад гомдлоо гарган шалгуулах эрхтэй бөгөөд энэ хүрээнд эрх бүхий байгууллагаас нууц төхөөрөмж байж болзошгүй гэсэн газарт шалгалтын ажиллагааг явуулах боломжтой. Өөрөөр хэлбэл илрүүлэх төхөөрөмж нь зөвхөн эрх бүхий байгууллагаас хуульд заасан үндэслэл журмын дагуу хэрэглэх тусгай техник хэрэгслийн төрөл юм. Мөн иргэн, аж ахуй нэгж үйл ажиллагаандаа дүрс бичлэгийн болон дүрс, дуу бичлэгийг ил камерыг ашиглах харилцааг Хүний хувийн мэдээлэл хамгаалах тухай хуулийн 27 дугаар зүйлд дүрсний бичлэгийн төхөөрөмжийг байршуулах болон бичлэгийг ашиглахад хориглох зохицуулалт, мөн тухайн төхөөрөмжийн талаарх анхааруулгыг иргэн саадгүй харах боломжтойгоор байршуулах зэрэг шаардлагыг хуулиар зохицуулсан.

Иймд Гүйцэтгэх ажлын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.3 дахь хэсгийн “... илрүүлэхэд ...” гэсэн заалт Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван зургадугаар зүйлийн 13 дахь заалт, Арван есдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсгийг тус тус зөрчөөгүй гэж үзэж байна.” гэжээ.

Дөрөв. Энэхүү маргаанд холбогдуулан Монгол Улсын ерөнхий прокурорын газраас ирүүлсэн тайлбар, нэмэлт мэдээлэлд:

“Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван нэгдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт “Эх орныхоо тусгаар тогтнолыг батлан хамгаалж, үндэсний аюулгүй байдал, нийгмийн дэг журмыг хангах нь төрийн үүрэг мөн.”, Арван зургадугаар зүйлийн 13 дахь заалтад “халдашгүй, чөлөөтэй байх эрхтэй. Хуульд заасан үндэслэл, журмаас гадуур дур мэдэн хэнийг ч ... мөрдөн мөшгөх ... -г хориглоно. ...” гэж заасан. Монгол Улсын иргэн, аж ахуйн нэгж үйл ажиллагаандаа дүрс бичлэгийн болон дүрс, дуу бичлэгийн ил камеруудыг ашиглан өөрсдийн эрүүл мэнд, өмч хөрөнгийг хамгаалах, гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэхэд ашиглахтай холбоотой харилцааг хуулиар зохицуулсан. Харин Гүйцэтгэх ажлын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.3 дахь хэсэгт зөвхөн мэдээ, өгөгдөл, баримт сэлтийг нууцаар олох, цуглуулах, дамжуулах, хүлээн авах, илрүүлэхэд зориулагдсан техник, тоног төхөөрөмж, түүний бүрдэл хэсэг, программ хангамжийг хамааруулан хуульчилсан. ...

Манай улсад гүйцэтгэх ажлын тусгай техник хэрэгслийг нэгдсэн бүртгэлд оруулан журамлаж, зөвхөн хуулиар үүрэг хүлээсэн тусгай чиг үүрэг бүхий байгууллага хэрэглэдэг бөгөөд иргэд хилээр чөлөөтэй нэвтрүүлэх, олж авч, ашиглан иргэний хувийн ба гэр бүл, захидал харилцааны нууц, орон байрны халдашгүй байдалд нөлөөлөх боломжгүй тул тусгай албадын ашиглаж буй техник, хэрэгслийг илрүүлэх тоног төхөөрөмжийг энгийн иргэн ашиглах эрхийг нээлттэй болгох нь Гүйцэтгэх ажлын тухай хуулийн 4 дүгээр зүйл, Үндэсний аюулгүй байдлын тухай хуулийн 4 дүгээр зүйл, Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 16.8 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэг зэрэгт заасныг зөрчихөөр байна. ... Өөрөөр хэлбэл, гүйцэтгэх ажлын тусгай техник хэрэгслийг хуулиар эрх олгодоогүй этгээд ашигласон, борлуулахыг Эрүүгийн хууль болон бусад хууль тогтоомжоор хориглосон нь иргэний хувийн ба гэр бүл, захидал харилцааны нууц, орон байрны халдашгүй байдлыг гэмт халдлагаас урьдчилан сэргийлж, хуулийн хүрээнд зөвшөөрөгдсөн мөрдөн шалгах ажиллагаа, эрүүгийн хэргийг илрүүлэх, гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийг олж тогтоох чиглэлээр нууц ажиллагаа хийх зэрэг ажилд саад учруулахаас сэргийлж буй арга хэмжээ юм.

Харин хуульд заасан үндэслэлгүйгээр гүйцэтгэх ажлын техник хэрэгслийг ашиглан, Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван зургадугаар зүйлийн 13 дахь заалтад заасан “халдашгүй, чөлөөтэй байх эрхтэй. ... Иргэний хувийн ба гэр бүл, захидал харилцааны нууц, орон байрны халдашгүй байдлыг хуулиар хамгаална;” зэрэг эрхүүдэд хууль бусаар халдсан бол иргэн хуулийн байгууллагад хандан шалгуулах, буруутай этгээдэд хариуцлага хүлээлгэх, эрхээ хамгаалах эрх зүйн зохицуулалтын талаар холбогдох хуулиудад заасан нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван есдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсгийн “Төрөөс хүний эрх, эрх чөлөөг хангахуйц ... хууль зүйн болон бусад баталгааг бүрдүүлэх ... үүргийг иргэнийхээ өмнө хариуцна.” гэж заасантай нийцэж байна.

Дээр дурдсан нөхцөл байдлуудаас дүгнэж үзэхэд, Гүйцэтгэх ажлын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.3 дахь хэсэг буюу ““Гүйцэтгэх ажлын тусгай техник хэрэгсэл” гэж ... илрүүлэхэд зориулагдсан техник, тоног төхөөрөмж, түүний бүрдэл хэсэг, программ хангамжийг хэлнэ.” гэсэн нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван зургадугаар зүйлийн 13 дахь заалтын “халдашгүй, чөлөөтэй байх эрхтэй. ... Иргэний хувийн ба гэр бүл, захидал харилцааны нууц, орон байрны халдашгүй байдлыг хуулиар хамгаална;”, Арван есдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсгийн “Төрөөс хүний эрх, эрх чөлөөг хангахуйц ... хууль зүйн болон бусад баталгааг бүрдүүлэх ... үүргийг иргэнийхээ өмнө хариуцна.” гэж заасныг зөрчсөн гэж үзэх үндэслэлгүй байна.

Мөн 2017 оны 7 дугаар сарын 01-ний өдрөөс хойшхи хугацаанд Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 21.13 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт заасан гүйцэтгэх ажлын тусгай техник олж авсан, ашигласан, борлуулсантай холбоотой 10 хэрэгт мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулсан байна. Үүнээс 8 хэрэгт зэрэг бүртгэлтийн ажиллагаа явуулснаас 4 хэргийг “гэмт хэргийн шинжгүй”, 1 хэргийг “хөөн хэлэлцэх хугацаа дууссан” үндэслэлээр тус тус хааж шийдвэрлэсэн бөгөөд одоо 3 хэрэг ажиллагаанд шалгагдаж байна. Түүнчлэн эрүүгийн 2 хэрэгт мөрдөн байцаалтын ажиллагаа явуулан, яллах дүгнэлт үйлдэж, хэргийг шүүхэд шилжүүлсэн бөгөөд шүүхээс 1 хэргийг эцэслэн шийдвэрлэсэн бол 1 хэргийг Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 34.17 дугаар зүйлийн 4 дэх хэсэгт заасан үндэслэлээр түдгэлзүүлсэн байна.” гэжээ.

Тав. Уг маргааныг Цэцийн дунд суудлын хуралдаанаар хэлэлцүүлэхээр бэлтгэх ажиллагааны явцад Монгол Улсын Их Сургуулийн Хууль зүйн сургуулийн дэргэдэх Үндсэн хуулийн эрх зүйн хүрээлэнг шинжилгээ хийх байгууллагаар томилж дүгнэлт гаргуулсан. Тус дүгнэлтэд:

“... Гүйцэтгэх ажлын тухай хуулийн “холбогдох мэдээ, өгөгдөл, баримт сэлтийг нууцаар олох, цуглуулах, дамжуулах, хүлээн авах, илрүүлэх боломжтой байх нь гүйцэтгэх ажлын тусгай техник хэрэгслийн үндсэн шинж” гэх агуулга бүхий ерөнхий зохицуулалтыг олон улсаар тайлбарлах боломжтой нь үнэн байна. Өөрөөр хэлбэл, Тагнуулын ерөнхий газрын [сэрэмжлүүлэгт тусгасан] нууц камер болон долгион илрүүлэгч төхөөрөмжийг Гүйцэтгэх ажлын тухай хуулиар тодорхойлсон гүйцэтгэх ажлын тусгай техник хэрэгслийн үндсэн шинжийг агуулж байгаа гэж тайлбарлах нь өөрөө хууль зүйн тайлбарын хувьд боломжгүй зүйл бол биш. Нөгөө талаас, гүйцэтгэх ажлын тусгай техник хэрэгсэлд “энгийн хэрэглээний эд зүйлсэд үйлдвэрийн аргаар суурилуулагдсан буюу энгийн хүний нүдэнд үл анзаарагдахуйц, нуугдмал шинж чанар” бүхий эд зүйлсийг хамааруулахын зэрэгцээ, тус шинж чанарыг агуулаагүй гэж хэлж болохуйц эд зүйл болох “нууц камер болон долгион илрүүлэгч төхөөрөмж”-ийг ч гэсэн

хамааруулж байгаа Тагнуулын ерөнхий газрын зөрчилдөөнт практикийн гол шалтгааны нэг нь холбогдох хууль тогтоомжийн тодорхойгүй байдал гэж үзэж байна.

Тиймээс Гүйцэтгэх ажлын тухай хуульд заасан гүйцэтгэх ажлын тусгай техник хэрэгсэл, улмаар “илрүүлэхэд” зориулагдсан техник, тоног төхөөрөмж гэж юуг хэлэх вэ, түүнд яг ямар зүйлс хамаарах вэ гэсэн асуулт тодорхойгүй байдалтай хэвээр үлдэж байна. Энэхүү тодорхойгүй байдал нь Тагнуулын байгууллагын тухай хууль болон Эрүүгийн хуулийн холбогдох заалтуудтай уялдах замаар хүний эрх, эрх чөлөө зүй бусаар зөрчигдөх дор дурдсан ноцтой нөхцөл байдлыг бий болгоод байна.

Тагнуулын байгууллагын тухай хуулийн 12 дугаар зүйлийн 12.1.3 дахь заалтад заасны дагуу Тагнуулын ерөнхий газар нь “... Хуулиар эрх олгоогүй байгууллага, албан тушаалтан, иргэний хувийн зорилгоор хэрэглэсэн гүйцэтгэх ажлын тусгай техник хэрэгслийг тэмдэглэл үйлдэн хураан авч, улсын орлого болгох, шилжүүлэх, устгах;” бүрэн эрхийг эдэлнэ. Энэ нь Гүйцэтгэх ажлын тухай хуулийн гүйцэтгэх ажлын тусгай техник хэрэгсэл, улмаар “илрүүлэхэд” зориулагдсан техник, тоног төхөөрөмжийн талаарх зохицуулалттай уялдсанаар, хүний эрх, эрх чөлөө зүй бусаар зөрчигдөх дараах нөхцөл байдлыг үүсгэж байна.

Хувь хүний зан үйлд төвлөрсөн аспектаар авч үзвэл, дундаж оюун ухаан бүхий хүн Гүйцэтгэх ажлын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.3 болон Тагнуулын байгууллагын тухай хуулийн 12 дугаар зүйлийн 12.1.3 дахь заалтыг уншаад өөрийн зан үйлээ зохицуулах боломжгүй байна. Өөрөөр хэлбэл, дундаж оюун ухаан бүхий хүн ямар техник хэрэгслийг хэрэглэсэн тохиолдолд Тагнуулын ерөнхий газраас тухайн техник хэрэгслийг хураан авах, эсхүл авахгүй байхыг урьдчилан тооцох боломжгүй байна. Үүний улмаас холбогдох техник хэрэгсэл нь Тагнуулын ерөнхий газарт хураагдаж, хүн өөрийн өмч хөрөнгө, эд зүйлсээр хохирох нөхцөл байдал бий болсон байна.

Нөгөө талаас төрийн эрх бүхий байгууллага, албан хаагчийн үйл ажиллагаанд төвлөрсөн аспектаар авч үзвэл нэгэнт Гүйцэтгэх ажлын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.3 дахь хэсэг хэт ерөнхий учир Тагнуулын ерөнхий газар практикт гүйцэтгэх ажлын тусгай техник хэрэгсэлд юуг хамааруулахыг өөрөө шийдэж, улмаар бусдын холбогдох техник хэрэгслийг өөрөө хураан авах нөхцөл байдал бий болсон байна. Нэг ёсондоо Тагнуулын ерөнхий газар ямар техник хэрэгслийг хураан авахаа өөрөө дур мэдэн шийдэх нөхцөл байдал бий болжээ. ...

Монгол Улсын иргэний хувийн ба гэр бүл, захидал харилцааны нууц болон түүнтэй холбогдох эрх (халдашгүй, чөлөөтэй байх эрх)-д төрийн эрх бүхий байгууллага, албан тушаалтнаас халдах явдал зөвхөн хуулиар

зохицуулагдах ёстой. Үүний үндэслэл нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Нэгдүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэг, Арван зургадугаар зүйлийн 13 дахь заалт болон Арван есдүгээр зүйлийн 2 дахь хэсгийн холбогдох зохицуулалтууд юм.

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Нэгдүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэгт “... хууль дээдлэх нь төрийн үйл ажиллагааны үндсэн зарчим мөн.” гэж заасан байдаг. Энэ зохицуулалт нь хууль дээдлэх ёсны зарчмыг илэрхийлдэг. Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Нэгдүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэгт зааснаар төрийн үйл ажиллагааны нэг үндсэн зарчим бол хууль дээдлэх ёс учраас, хүний эрхэд тавьж буй аливаа хязгаарлалтыг хуульд тодорхой заах ёстой гэсэн нөхцөл тавигддаг. ... Хуулиар хязгаарлах зарчим нь зөвхөн хуульд заасан байхаас гадна тодорхой үндэслэл, журам, нарийвчилсан зохицуулалт хийх гэсэн санааг агуулдаг.

Түүнчлэн Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван зургадугаар зүйлийн 13 дахь заалтад “халдашгүй, чөлөөтэй байх эрхтэй. Хуульд заасан үндэслэл, журмаас гадуур дур мэдэн хэнийг ч нэгжих, баривчлах, хорих, мөрдөн мөшгих, эрх чөлөөг нь хязгаарлахыг хориглоно. ... Иргэний хувийн ба гэр бүл, захидал харилцааны нууц, орон байрны халдашгүй байдлыг хуулиар хамгаална,” гэж заасан байдаг. Нэгэнт Үндсэн хуульд иргэний хувийн ба гэр бүл, захидал харилцааны нууцыг “хуулиар” хамгаалах тухай цохон тэмдэглэсэн зохицуулалт орсноос үзвэл, дээрх зохицуулалтын агуулгыг иргэний хувийн ба гэр бүл, захидал харилцааны нууцад төрийн эрх бүхий байгууллага, албан тушаалтнаас халдах явдлыг зөвхөн хууль тогтоох байгууллагаас баталсан ерөнхий шинжтэй хуулиар зохицуулах ёстой гэдэг утгаар ойлгох нь зүйтэй.

Дүгнэвэл, илрүүлэхэд зориулагдсан гүйцэтгэх ажлын тусгай техник хэрэгсэлд юу хамаарах ёстой вэ гэх иргэний хувийн ба гэр бүл, захидал харилцааны нууц болон түүнтэй холбогдох эрхээ өөрөө хамгаалах боломжийг хязгаарлах үр дагавар бүхий чухал асуудлыг зөвхөн парламентаас баталсан түгээмэл шинжтэй хуулиар зохицуулах ёстой. Гэсэн хэдий ч өмнөх хэсэгт дурдсанчлан Гүйцэтгэх ажлын тухай хуульд хэт ерөнхий зохицуулалт орсон учраас “илрүүлэхэд” зориулагдсан гүйцэтгэх ажлын тусгай хэрэгсэлд юу хамаарах вэ, тухайлбал нууц камер болон долгион илрүүлэгч төхөөрөмж нь тус техник хэрэгсэлд хамаарах уу гэх асуудлыг практикт Тагнуулын ерөнхий газар хуулийн ямар нэгэн хязгаарлалтгүй, дур мэдэн шийдвэрлэж байна.

Тиймээс Гүйцэтгэх ажлын тухай хуулиар “илрүүлэхэд” зориулагдсан техник, хэрэгслийг хэт ерөнхий байдлаар зохицуулж байгаа нь иргэний хувийн ба гэр бүл, захидал харилцааны нууцыг хуулиар хамгаалах зарчмыг хөндөж байна гэж үзлээ. ...” гэсэн байна.

ҮНДЭСЛЭЛ:

1. Монгол Улсын Их Хурал Гүйцэтгэх ажлын тухай хуулийг 1997 оны 12 дугаар сарын 19-ний өдөр баталж, тус хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.3 дахь хэсэгт ““Гүйцэтгэх ажлын тусгай техник хэрэгсэл” гэж мэдээ, өгөгдөл, баримт сэлтийг нууцаар олох, цуглуулах, дамжуулах, хүлээн авах, илрүүлэхэд зориулагдсан техник, тоног төхөөрөмж, түүний бүрдэл хэсэг, программ хангамжийг хэлнэ.” гэж тодорхойлсон нэмэлтийг 2015 оны 7 дугаар сарын 09-ний өдрийн хуулиар оруулжээ. Улмаар гүйцэтгэх ажлын тусгай техникийг хуулиар эрх олгогдоогүй этгээд олж авсан, ашигласан, борлуулсан тохиолдолд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх зохицуулалтыг 2020 оны 01 дүгээр сарын 10-ны өдөр Эрүүгийн хуулийн 21.13 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт нэмэлт оруулан хуульчилсан байна.

2. Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван зургадугаар зүйлийн 13 дахь заалтад Монгол Улсын иргэн “халдашгүй, чөлөөтэй байх эрхтэй. Хуульд заасан үндэслэл, журмаас гадуур дур мэдэн хэнийг ч нэгжих, баривчлах, хорих, мөрдөн мөшгөх, эрх чөлөөг нь хязгаарлахыг хориглоно. ... Иргэний хувийн ба гэр бүл, захидал харилцааны нууц, орон байрны халдашгүй байдлыг хуулиар хамгаална,” гэж зааж хүний хувийн халдашгүй, чөлөөтэй байх эрхийг үндсэн эрх хэмээн баталгаажуулсан байна.

Уг заалт нь халдашгүй чөлөөтэй байх эрхийг зөвхөн хуульд заасан үндэслэл, журмаар хязгаарлах төдийгүй дур мэдэн халдахыг хориглосон зохицуулалт юм. Ийнхүү “дур мэдэн” гэж заасан нь хуулиас гадуур хүний эрхийг хязгаарлахыг хориглосноос гадна хэт ерөнхий, өргөн хүрээнд, хоёрдмол утгаар тайлбарлаж болохуйц хэм хэмжээг тогтоохыг хориглосон агуулгыг илэрхийлнэ. Энэ нь эрх бүхий төрийн байгууллага, албан тушаалтан ийм хуулийг дур зоргоор тайлбарлан хэрэгжүүлж, хүний эрх, эрх чөлөөг зөрчих эрсдэлтэй байдагтай холбоотой юм. Иймд Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван есдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт “Төрөөс хүний эрх, эрх чөлөөг хангахуйц ... хууль зүйн болон бусад баталгааг бүрдүүлэх, хүний эрх, эрх чөлөөг зөрчихтэй тэмцэх, хөндөгдсөн эрхийг сэргээн эдлүүлэх үүргийг иргэнийхээ өмнө хариуцна.” гэж заасан.

3. Хууль тогтоогч хүний хувийн халдашгүй, чөлөөтэй байх эрхийг хязгаарлах үндэслэл журмыг тодорхойлохдоо тухайн хуулийг хэрэгжүүлэх байгууллага, иргэдэд хоёрдмол утгагүй, тодорхой ойлгогдохоор томъёолох, иргэд уг хуулийг зөрчсөнөөс үүсэх үр дагавар, хүлээх хариуцлагын талаар урьдчилан таамаглах, мэдэх боломжтой байхаар хуульчлах үүрэгтэй. Ингэснээр хууль хэрэгжүүлэгч байгууллага болон шүүх хуулийг нэг утгаар хэрэглэх, эрх, эрх чөлөө нь тухайн хууль тогтоомжоор хязгаарлагдаж буй иргэн зан үйлээ хуульд нийцүүлэх, эрх зүйн үр дагаврыг урьдчилан харж,

таамаглах нөхцөл бүрдэнэ. Энэ нь хүний эрх, эрх чөлөөг хязгаарласан хуулийн зохицуулалтын нөхцөл, зорилго, хүрээг зохицуулж буй харилцааны онцлогт нийцүүлэн тодорхой, ойлгомжтой томъёолон хуульчлах буюу хууль зүйн тодорхой байдлыг хангах зарчимтай холбоотой юм.

4.Мэдээлэл гаргагч иргэд болон Монгол Улсын Их Хурлын итгэмжлэгдсэн төлөөлөгч, түүнчлэн Тагнуулын ерөнхий газар, Улсын ерөнхий прокурорын газраас гаргуулж авсан тайлбар, баримтаас үзэхэд тус маргаан бүхий зохицуулалтын агуулгыг харилцан ялгаатай байдлаар ойлгож, тайлбарлаж байгаа нь харагдаж байна. Мөн шинжээчийн дүгнэлтэд “... Гүйцэтгэх ажлын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.3 дахь хэсгийг ... хүн уншаад өөрийн зан үйлээ зохицуулах боломжгүй байна. Өөрөөр хэлбэл, ... хүн ямар техник хэрэгслийг хэрэглэсэн тохиолдолд Тагнуулын ерөнхий газраас тухайн техник хэрэгслийг хураан авах, эсхүл авахгүй байхыг урьдчилан тооцох боломжгүй байна. ...” гэжээ.

Гүйцэтгэх ажлын тусгай техник хэрэгсэл гэх ойлголтод хамаарах “илрүүлэх” төхөөрөмж гэдэгт нууц камер илрүүлэгч гар утасны программ, цахим халдлагаас сэргийлэхээр бүтээгдсэн компьютерын программ хангамж зэрэг хамаарах эсэх нь тодорхойгүй буюу иргэн өөрийн хувийн мэдээллийг хамгаалах зорилгоор ямар төхөөрөмж, программ хангамжийг ашиглах боломжтой эсэх нь ойлгомжгүй байна. Дээрхээс үзвэл Гүйцэтгэх ажлын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.3 дахь хэсгийн маргаан бүхий зохицуулалт нь хууль тогтоомж тодорхой байх Монгол Улсын Үндсэн хуулийн шаардлагад нийцэхгүй байх ба иргэд хууль, тогтоомж зөрчсөнөөс үүдэх эрүүгийн хуулийн хариуцлагын талаар урьдчилан таамаглах, зан үйлээ хуульд нийцүүлэн өөрчлөх боломжийг хязгаарлаж, хувь хүн өөрийн нууцаа хамгаалах, халдашгүй, чөлөөтэй байх эрхийг зөрчсөн гэж үзэх үндэслэлтэй байна.

5.Үндсэн хуулиар баталгаажсан хүний эрх, эрх чөлөө зөрчигдсэн эсэхийг тогтооход хэрэглэдэг түгээмэл шалгуур нь тэнцвэрийн зарчим юм. Энэ зарчмын хүрээнд төрийн хууль ёсны зорилгод нийцүүлэн иргэний эрх, эрх чөлөөг хуулиар хязгаарлах боломжтой. Холбогдох зохицуулалтыг Гүйцэтгэх ажлын тухай хуульд нэмэлтээр оруулахдаа хууль тогтоогч уг заалтын зорилгын талаар тухайлан хэлэлцээгүй байна. Монгол Улсын Их Хурлын итгэмжлэгдсэн төлөөлөгчөөс ирүүлсэн тайлбарт иргэний хувийн болон гэр бүл, захидал харилцааны нууц, орон байрны халдашгүй байдлыг гэмт халдлагаас урьдчилан сэргийлэх, мөн хуульд заасан мөрдөн шалгах ажиллагаа, эрүүгийн хэргийг илрүүлэх, гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийг олж тогтоох чиглэлээр нууц ажиллагаа хийх зэрэг ажилд саад учруулахаас сэргийлж буй бодлогын хүрээнд уг хуулийн заалтыг баталсан талаар тэмдэглэжээ.

6. Эрүүгийн хэргийг илрүүлэх, гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийг олж тогтоох чиглэлээр нууц ажиллагаа хийх зэрэг ажилд саад учруулахаас сэргийлэх хуулийн зорилго нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Гучин наймдугаар зүйлийн 2 дахь хэсгийн 7 дахь заалтад тусгасан хүний эрх, эрх чөлөөг хамгаалах, нийгмийн хэв журмыг бэхжүүлэх, гэмт хэрэгтэй тэмцэх арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх Засгийн газрын бүрэн эрхэд хамаарах төрийн хууль ёсны зорилго мөн байна. Харин энэ зорилгын хүрээнд хувь хүний нууц болон мэдээллийг цуглуулах, дамжуулах, нууцаар олж авахад чиглэсэн хөндлөнгийн халдлагаас хамгаалах иргэний эрхийг хуулиар хязгаарласан нь хувийн халдашгүй, чөлөөтэй байх эрхийг зөрчсөн байх үндэслэлтэй байна.

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван зургадугаар зүйлийн 13 дахь заалтад заасан халдашгүй, чөлөөтэй байх эрхийн хамгаалалтад иргэн өөрийн гэр бүл, захидал харилцаа, орон байрны халдашгүй байдлаа хууль бус халдлагаас хамгаалах болон хуулиар хамгаалуулах эрхтэй. Энэ нь хувь хүн, бусад этгээдээс гадна төрийн байгууллага, албан тушаалтны халдлагаас сэргийлэхтэй холбоотой зохицуулалт юм. Иргэний хувийн халдашгүй, чөлөөтэй байх эрхийг Монгол Улсын Үндсэн хуулиар баталгаажуулсан нь хүний эрхэм чанарыг дээдлэхтэй холбоотой бөгөөд иргэн бусдын хууль бус халдлагаас ангид байдлаар бие даан орших, өөрийн мөн чанар, үзэл бодол, итгэл үнэмшил, мэдрэмжээ илэрхийлэх хувийн орон зайг нь хамгаалахад чиглэнэ.

7. Эрүүгийн хэргийг илрүүлэх болон нийтийн ашиг сонирхолд аюул учруулахуйц тохиолдолд энэхүү эрхийг хуулиар хязгаарлах боломжтой боловч хувь хүний халдашгүй, чөлөөтэй байх эрхийн хязгаарлалт нь тэнцвэрийн зарчимд нийцсэн байх шаардлагатай. Уг маргааны хувьд иргэн өөрийн хувийн амьдрал, мэдээллийн нууцыг өөрөө хамгаалах, хөндлөнгийн халдлагаас сэргийлэх боломжийг хориглох замаар эрүүгийн хэргийг илрүүлэх, гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийг олж тогтоох нь хуулийн холбогдох зохицуулалтын зорилго гэж үзэхээр байна.

Хүний хувийн халдашгүй, чөлөөтэй байх эрхийг ийнхүү хязгаарлахгүйгээр уг хуулийн зорилгод хүрэх боломжтой байна. Тухайлбал, илрүүлэх тоног, төхөөрөмжийг ашиглах зорилгоос хамааран хэрэглээнд нь хуулиар хязгаарлалт тогтоож болно. Үүнээс үзэхэд хуулийн зохицуулалтын зорилго болон тухайн зорилгод хүрэхэд чиглэсэн арга хэмжээ нь зохист нийцэлгүй байна. Гэмт этгээдийг олж тогтоох гүйцэтгэх ажиллагаанд саад тотгор учруулахгүйгээр өөрийн хувийн мэдээлэл, орон байр, захидал харилцааны халдашгүй байдлыг хамгаалах зорилгоор илрүүлэх төхөөрөмжийг ашиглахыг иргэнд зөвшөөрөх замаар дээр дурдсан хуулийн зорилгод хүрэх боломжтой байна. Ийнхүү иргэний өөрийн болон гэр бүлийн халдашгүй байдал, хувийн нууцаа хамгаалах эрхийг хязгаарлах нөхцөлийг

бүрдүүлсэн нь уг хуулийн зохицуулалтын зорилго биелснээр олж болох давуу талтай харьцуулахад илүү эрсдэл бүхий үр дагавартай байна.

Иймд Гүйцэтгэх ажлын тухай хуулийн маргаан бүхий зохицуулалт нь хууль зүйн тодорхой байдлын зарчим болон тэнцвэрийн зарчмын дагуу тавигдах шалгуурт нийцээгүй, улмаар иргэний халдашгүй, чөлөөтэй байх эрхэд дур мэдэн халдах, төрөөс хүний эрх, эрх чөлөөг хангахуйц хууль зүйн баталгааг бүрдүүлэх үүрэг зөрчигдөх нөхцөлийг бүрдүүлсэн байна.

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Жаран дөрөвдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэг, Жаран зургадугаар зүйлийн 2 дахь хэсгийн 1 дэх заалт, Үндсэн хуулийн цэцэд маргаан хянан шийдвэрлэх ажиллагааны тухай хуулийн 31, 32 дугаар зүйлийг тус тус удирдлага болгон

МОНГОЛ УЛСЫН ҮНДСЭН ХУУЛИЙН НЭРИЙН ӨМНӨӨС ДҮГНЭЛТ ГАРГАХ НЬ:

1. Гүйцэтгэх ажлын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.3 дахь хэсгийн “Гүйцэтгэх ажлын тусгай техник хэрэгсэл” гэж мэдээ, өгөгдөл, баримт сэлтийг нууцаар олох, цуглуулах, дамжуулах, хүлээн авах, илрүүлэхэд зориулагдсан техник, тоног төхөөрөмж, түүний бүрдэл хэсэг, программ хангамжийг хэлнэ.” гэж заасны “... илрүүлэх ...” гэсэн нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван зургадугаар зүйлийн 13 дахь заалтад “халдашгүй, чөлөөтэй байх эрхтэй. ... Иргэний хувийн ба гэр бүл, захидал харилцааны нууц, орон байрны халдашгүй байдлыг хуулиар хамгаална;”, Арван есдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсгийн “Төрөөс хүний эрх, эрх чөлөөг хангахуйц ... хууль зүйн болон бусад баталгааг бүрдүүлэх ... үүргийг иргэнийхээ өмнө хариуцна.” гэж заасныг тус тус зөрчсөн байна.

2. Гүйцэтгэх ажлын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.3 дахь хэсэгт “... илрүүлэх ...” гэж заасныг Үндсэн хуулийн цэцэд маргаан хянан шийдвэрлэх ажиллагааны тухай хуулийн 32 дугаар зүйлийн 4 дэх хэсэгт заасны дагуу 2023 оны 5 дугаар сарын 17-ны өдрөөс эхлэн түдгэлзүүлсүгэй.

3. Энэхүү дүгнэлтийг Үндсэн хуулийн цэцэд маргаан хянан шийдвэрлэх ажиллагааны тухай хуулийн 36 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт заасны дагуу хүлээн авснаас хойш 15 хоногийн дотор хэлэлцэж, хариу ирүүлэхийг Улсын Их Хуралд уламжилсугай.

**ДАРГАЛАГЧ
ГИШҮҮД**

**Д.ОДБАЯР
Ш.СОЛОНГО
Г.ТУУЛХҮҮ
Ж.ЭРДЭНЭБУЛГАН
Д.ГАНГАБААТАР**

МОНГОЛ УЛСЫН ДЭЭД ШҮҮХИЙН НИЙТ ШҮҮГЧИЙН ХУРАЛДААНЫ ТОГТООЛ

2023 оны 04 дүгээр
сарын 14-ний өдөр

Дугаар 17

Улаанбаатар
хот

Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 38, 120, 124, 166, 167 дугаар зүйлийн зарим заалтыг тайлбарлах тухай

Нэг. Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Тавьдугаар зүйлийн 1-д “Монгол Улсын дээд шүүх бол шүүхийн дээд байгууллага мөн бөгөөд дараах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ: 4/ Үндсэн хуулиас бусад хуулийг зөв хэрэглэх талаар албан ёсны тайлбар гаргах”, Монгол Улсын шүүхийн тухай хуулийн 25 дугаар зүйлийн 25.8-д “Улсын дээд шүүх шүүн таслах ажиллагаанаас бусад асуудлаар дараах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ: 25.8.4. шүүхийн шийдвэр, практикт үндэслэн Монгол Улсын Үндсэн хуулиас бусад хуулийг зөв хэрэглэх талаар албан ёсны тайлбарыг танхимын саналыг үндэслэн гаргах бөгөөд тайлбарыг тогтмол нийтлэх” гэж тус тус заасны дагуу Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 38 дугаар зүйлийн 38.9, 120 дугаар зүйлийн 120.2, 124 дүгээр зүйлийн 124.1, 166 дугаар зүйлийн 166.4, 167 дугаар зүйлийн 167.5 дахь хэсгийг зөв хэрэглэх талаар албан ёсны тайлбар гаргах нь зүйтэй гэж үзэв.

Хоёр. Тайлбар гаргах хэрэгцээ, шаардлага

Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн /цаашид “Хуулийн” гэж/ 38 дугаар зүйлийн 38.9, 120 дугаар зүйлийн 120.2, 124 дүгээр зүйлийн 124.1, 166 дугаар зүйлийн 166.4, 167 дугаар зүйлийн 167.5 дахь хэсгийг нэг мөр, зөв хэрэглэх талаар Улсын дээд шүүхээс албан ёсны тайлбар гаргах шаардлагатай нь хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд хийсэн судалгаа, шүүхийн шийдвэр, практикаар тогтоогдов.

2.1. Иргэний хэргийн Танхимын тэргүүний 2022 оны 09 дүгээр сарын 26-ны өдрийн 3/3602 дугаар албан бичгээр иргэний хэргийн анхан болон давж заалдах шатны шүүхийн Ерөнхий шүүгч нарт хандан, Хуулийн зохицуулалтыг зөрүүтэй хэрэглэж буй байдал, тодорхой тохиолдол, шалтгааныг тодорхойлж, саналаа ирүүлэхийг мэдэгдсэний дагуу нийт 35 шүүхээс хариу ирүүлсэн. Эдгээр саналыг Иргэний хэргийн танхимын нийт шүүгчийн хуралдаанаар хэлэлцээд Хуулийн 38 дугаар зүйлийн 38.9, 120 дугаар зүйлийн 120.2, 124 дүгээр зүйлийн 124.1, 166 дугаар зүйлийн 166.4, 167 дугаар зүйлийн 167.5 дахь хэсгийг тайлбарлах нийтлэг хэрэгцээ байгааг тогтоосон. Энэ талаар дахин санал авахад 25 шүүхээс заалт тус бүр дээр тодорхой саналыг шүүгчийн захирамж, шүүхийн тогтоолын хамт ирүүлснээс гадна хяналтын шатны шүүх хуралдаанаар хэргийг хянан

хэлэлцэх явцад хууль хэрэглээг судалж, эдгээрийг нэгтгэн дүгнээд дараах байдлаар хуулийг тайлбарлах хэрэгцээ шаардлагыг тодорхойлж байна.

2.1.1. Хуулийн 38 дугаар зүйлийн 38.9-д заасан “Шүүх хуралдааны явцад шинээр нотлох баримт шаардагдвал шүүх хуралдааныг нэг удаа хойшлуулах, хэрэгт хамааралгүй, нотолгооны ач холбогдолгүй, хуулиар зөвшөөрөгдөөгүй баримтыг хэргийн нотлох баримтаас хасах буюу шаардан авахаас татгалзах эрхийг шүүх эдлэх бөгөөд эдгээр тохиолдолд шүүх тогтоол, шүүгч захирамж гаргана” гэснийг шүүх өөрийн санаачилгаар нотлох баримт бүрдүүлэх, эсхүл зөвхөн хэргийн оролцогчийн хүсэлтээр хийгддэг ажиллагаа гэж зөрүүтэй тайлбарласнаас гадна шинээр нотлох баримт шаардлагатай гэж үзэх нөхцөл байдлыг хуулийн системчлэлийн үүднээс тодорхойлж чадаагүй байдал тогтоогдов. Зохигч шаардлага ба татгалзлаа өөрөө нотлох үүргээ биелүүлсэн эсэхийг анхаараагүй, шинээр нотлох баримт шаардагдсан нөхцөл байдлыг тодорхойлж чадаагүйн улмаас хэрэгт ач холбогдол бүхий нөхцөл байдлыг тогтоох ажиллагаа үр дүнгүй болж, хэргийн оролцогчийн эрх ашиг хөндөгдөх сөрөг үр дагавар бий болжээ.

Мөн хуульд заасан нотлох баримтыг хасах ажиллагааг хэрхэн хэрэгжүүлэх талаар шүүх нэгдмэл ойлголтгүй, холбогдох хэм хэмжээг зөрүүтэй хэрэглэж байгаа тохиолдол байна.

Иргэний хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд нэхэмжлэгч, хариуцагч нь шаардлага болон татгалзлаа өөрсдөө нотлох талуудын зарчим үйлчилнэ. Харин зохигч нотлох баримт гаргаж өгөх үүргээ зохих ёсоор биелүүлсэн боловч шүүх хуралдаан дээр шинээр нотлох баримт шаардлагатай нөхцөл байдал үүсэх, түүнчлэн мэтгэлцэх зарчим хамаардаггүй зарим төрлийн эрх зүйн харилцаанд шүүх санаачилгаараа нотлох баримт шаардлагатай гэж үзэн шүүх хуралдааныг хойшлуулах тохиолдлыг хуулийн 38.9-д тусгайлан зохицуулсан.

Энэ хэм хэмжээ нь маргааны бодит байдлыг тогтоох, шүүхийн шийдвэр хууль ёсны бөгөөд үндэслэл бүхий байх шаардлагаас урган гарсан. Энэ зохицуулалтыг тайлбарласнаар шүүх уг журмыг хэрэгжүүлэх урьдчилсан нөхцөл болон нотлох баримт бүрдүүлэх хэргийн оролцогчийн эрх хэмжээ, шүүхийн чиглүүлэх үүрэг тодорхой болж, хуулийг нэг мөр ойлгох нөхцөл бүрдэнэ.

2.1.2. Хуулийн 124.1-д “Энэ хуулийн 123.1-д заасны дагуу гарсан шүүхийн тогтоол, шүүгчийн захирамж илт үндэслэл муутай бол тухайн шүүх бүрэлдэхүүн тогтоол, шүүгч захирамж гарган хүчингүй болгох, эсхүл өөрчилж болно” гэж заасан.

Судалгаагаар хуульд заасан “илт үндэслэл муутай”, “тухайн шүүх бүрэлдэхүүн тогтоол, шүүгч захирамж гаргаж алдааг залруулна” гэснийг шүүх зөрүүтэй тайлбарлан хэрэглэсэн нь тогтоогдов. Шүүхийн аливаа шийдвэр үндэслэлтэй, тогтвортой байх нь шүүхэд итгэх итгэл, шүүхийн нэр хүнд, шүүгчийн ур чадвартай шууд хамааралтай.

Хуулийн 124.1 дэх хэсэг нь зарчмын хувьд илэрхий техникийн шинжтэй алдаатай гарсан захирамж, тогтоолыг засах зорилгыг агуулсан тул хязгаарлагдмал хүрээнд хэрэглэх учиртай. Гэвч шүүх уг зүйл, заалтыг хэт өргөжүүлэн хэрэглэж байна.

Хуулийн 124.1-д заасан илт үндэслэлгүй гарсан захирамж гэх ойлголтод хуулийн 74, 75 дугаар зүйлд зааснаар хэргийг хялбаршуулсан журмаар шийдвэрлэсэн шүүгчийн захирамж, шүүхийн тогтоол хамаарах эсэх талаар шүүх хууль хэрэглээний нэгдмэл ойлголтгүй байгаа нь тогтоогдов.

Түүнчлэн зарим шүүх захирамж, тогтоолыг гаргасан шүүгч, шүүх бүрэлдэхүүн тус шүүхэд ажилладаг боловч өвчтэй, эсхүл жирэмсний болон хүүхэд асрах, суралцах зэрэг удаан хугацаагаар чөлөөтэй байгаа, эсхүл шүүгч тэтгэвэртээ гарсан, өөр шүүх рүү шилжсэн зэрэг шалтгаанаар тус шүүхэд ажиллаагүй үндэслэлээр захирамж, тогтоолыг хүчингүй болгох, өөрчлөх боломжгүй гэж үзсэн бол зарим шүүх өөр шүүгч, шүүх бүрэлдэхүүнийг томилон захирамж, тогтоолыг залруулж хуулийг өөрөөр тайлбарлан хэрэглэсэн нь албан ёсны тайлбар гаргах хэрэгцээг тогтоожээ.

2.1.3. Хуулийн 120.2, 167.5 дахь хэсэгт заасан шийдвэр, магадлалыг “гардан авсан” гэдгийг шүүх тайлбарлахдаа нэг талын хэд хэдэн оролцогчийн ашиг сонирхлын нэгдмэл байдал, тэдгээр нь шүүх хуралдаанд биечлэн оролцсон эсэхийг анхаараагүйгээс давж заалдах болон хяналтын журмаар гомдол гаргах хугацааг тоолж эхлэх үеийн талаар зөрүүтэй хэрэглээ тогтжээ. Ялангуяа анхан шатны шүүх давж заалдах болон хяналтын журмаар гаргасан гомдлыг хүлээн авахдаа шүүх хуралдаанд биечлэн оролцсон, эсхүл биечлэн оролцоогүй хэргийн оролцогчийн шүүхийн шийдвэрийг гардан авах хуулиар ялгаатай тогтоосон журмыг өөрөөр хэрэглэсэн тохиолдол их байна. Үүнийг тоймлон харуулбал;

а/. Шүүх хуралдаанд оролцсон этгээд шийдвэр, магадлалыг гардан авах үүрэгтэй байтал энэ үүргээ биелүүлээгүй оролцогчид шүүх шийдвэр, магадлалыг гардуулан өгч уг өдрөөс, эсхүл гардуулан өгсөн эсэхээс үл хамаарч хуулийн 119.4-т заасан хугацааг баримтлан гомдол гаргах хугацааг тоолсон. Жишээлбэл:

“...2022.09.27-ны өдрийн шүүх хуралдаанд нэхэмжлэгчийн итгэмжлэгдсэн төлөөлөгч шүүх хуралдаанд биечлэн оролцсон тул 2022.10.25-ны өдрийн дотор шүүхэд хүрэлцэн ирж шийдвэрийг гардан авах үүрэгтэй, гомдол гаргах хугацаа 2022.11.08-ны өдөр дуусна. Гэвч шийдвэрийг 2022.11.02-ны өдөр шуудангаар хүргүүлснээр давж заалдах гомдлыг 2022.11.15-ны өдөр гаргасныг анхан шатны шүүх хүлээн авч хэргийг давж заалдах шатны шүүхэд хүргүүлсэн нь буруу. Иймээс хугацаа хэтэрсэн гэж үзэн гомдлыг хүлээн авахаас татгалзах нь зүйтэй.” гэж, (Нийслэлийн Иргэний хэргийн давж заалдах шатны шүүхийн шүүгчийн 2022.11.28-ны өдрийн 1006 дугаар захирамж)

“...2022.09.23-ны өдрийн шүүх хуралдаанд хариуцагчийн итгэмжлэгдсэн төлөөлөгч биечлэн оролцсон тул өөрөө 2022.10.21-ний өдрийн дотор шийдвэрийг гардан авах үүрэгтэй, эс зөвшөөрвөл 2022.11.04-ний өдрийн дотор гомдол гаргах эрхтэй, хариуцагч талд 2022.10.28-ны өдөр шийдвэрийг шуудангаар хүргүүлж, тэрээр давж заалдах гомдлыг 2022.11.10-ны өдөр гаргасан нь хугацааг хэтрүүлсэн гэж үзэн гомдлыг хүлээн авахаас татгалзах нь зүйтэй.” гэж тус тус үзжээ. (Нийслэлийн Иргэний хэргийн давж заалдах шатны шүүхийн шүүгчийн 2022.11.22-ны өдрийн 998 дугаар захирамж)

б/Хэргийн нэг тал болж буй хэд хэдэн этгээдийн шийдвэр, магадлалыг хүлээн авсан эхний эсхүл сүүлчийн огноогоор гомдол гаргах хугацааг тоолж зөрүүтэй практик тогтоосон тохиолдол нэлээд байна. Жишээлбэл:

“...Шийдвэрийг нэхэмжлэгчид 2017.11.17-ны өдөр, түүний өмгөөлөгчид 2017.12.18-ны өдөр тус тус гардуулсан, шүүх хуралдаанд оролцсон талаас аль нэг этгээд шийдвэрийг авсан бол гардан авсан өдрөөс, хэд хэдэн этгээд авсан бол эхний хүн гардан авсан өдрөөс гомдол гаргах хугацааг тооцох тул нэхэмжлэгчийн авсан 2017.11.17-ны өдрөөс эхлэн тоолоход гомдол гаргах хугацаа 2017.12.01-ний өдөр дууссан байна. Үүнийг анхан шатны шүүх хүлээн авч, давж заалдах шатны шүүхэд хэргийг ирүүлсэн нь буруу.” (Нийслэлийн Иргэний хэргийн давж заалдах шатны шүүхийн шүүгчийн 2017.12.18-ны өдрийн 1095 дугаар захирамж)

“...Магадлалыг нэхэмжлэгчийн өмгөөлөгч 2023.01.11-ний өдөр, нэхэмжлэгч өөрөө 2023.01.18-ны өдөр тус тус хүлээн авсан. Нэхэмжлэгч 2023.01.18-ны өдрөөс хугацааг тоолон 2023.01.31-ний өдөр гомдол гаргасныг анхан шатны шүүх хүлээн авч Улсын дээд шүүхэд ирүүлсэн.” (Сэлэнгэ аймгийн Эрүү, Иргэний давж заалдах шатны шүүхийн 2022.12.13-ны өдрийн 208/МА2022/00051 дүгээр магадлал)

В/Шүүх хуралдаанд оролцоогүй талд шийдвэр, магадлалыг шуудангаар хүргүүлсэн тохиолдолд шууданд хийснээр, эсхүл шуудангаас хүлээн авсан огнооноос гомдол гаргах хугацааг тоолох эсэхэд хоёр өөр практик тогтсон байна. Жишээлбэл:

“...Магадлалыг нэхэмжлэгчид хүргүүлэхээр шууданд 2023.01.20-ны өдөр өгсөн. Нэхэмжлэгч магадлалыг шуудангаас 2023.01.22-ны өдөр хүлээн авсан, уг өдрөөс гомдол гаргах хугацааг тоолон 2023.02.06-ны өдөр гомдлыг анхан шатны шүүхэд ирүүлснийг хүлээн авч Улсын дээд шүүхэд хүргүүлсэн.” (Өвөрхангай аймгийн Эрүү, Иргэний хэргийн давж заалдах шатны шүүхийн 2023.01.04-ний өдрийн 204/МА2023/00001 дүгээр магадлалтай хэрэг)

“...Нийслэлийн иргэний хэргийн давж заалдах шатны шүүх магадлалаа шуудангаар 2021.02.03-ны өдөр хүргүүлснийг нэхэмжлэгчийн итгэмжлэгдсэн төлөөлөгч 2021.02.18-ны өдөр хүлээж авсан байна. Нэхэмжлэгчийн төлөөлөгч нь гомдлоо 2021.03.02-ны өдөр гаргасныг, хугацаа хэтрүүлсэн буюу шууданд хийснээр хугацааг тоолно гэж үзэн гомдлыг хүлээн аваагүй нь буруу байна. Иймээс 2021.03.02-ны өдөр гаргасан нь хугацаа хэтрүүлээгүй байсан тул сэргээх үндэслэлтэй.” (БГДИХАШШ-ийн 2021.03.05-ны өдрийн 2989 дугаар захирамж) гэсэн дүгнэлтийг тус тус хийжээ.

Дээрхээс үзвэл, шүүх хуралдаанд оролцсон ба оролцоогүй талуудад шийдвэрийг хэрхэн гардуулах, шийдвэрийг хуульд заасан журмаар гардан аваагүй тохиолдолд шууданд хийснээр, эсхүл шуудангаас хүлээн авснаар хугацаа тоолж эхлэх, нэгдмэл сонирхолтой этгээдийн шийдвэр, магадлалыг гардан авсан хугацааг тогтоох зохицуулалтыг шүүх зөрүүтэй тайлбарлан хэрэглэж байгаа нь хууль хэрэглээний нэгдмэл байдалд хүрээгүйг харуулж байна.

Иймд тус зохицуулалтын хүрээнд шүүхийн шийдвэр, магадлалыг “гардан авах”, “хүргүүлэх” хугацааг хэрхэн тогтоох талаар нэгдсэн ойлголтод хүрэх шаардлагатай гэж үзсэн.

2.1.4. Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 166 дугаар зүйлийн 166.4 дэх заалтыг нэг мөр ойлгож, зөв хэрэглэх талаар Улсын дээд шүүхээс албан ёсны тайлбар гаргах шаардлагатай болох нь дараах байдлаар тогтоогдов.

Иргэний хэргийн давж заалдах шатны шүүхээс 2022 онд гаргасан 2148 магадлалд дүн шинжилгээ хийж үзэхэд гомдолд дурдсан үндэслэлээр

хязгаарлалгүй хэргийг бүхэлд нь хянаж шийдвэрлэсэн 1825 магадлал буюу нийт хэргийн 85 хувь байгаа бол нийт хэргийн 15 хувьд буюу 323 хэрэгт давж заалдах гомдлын хүрээнд хянаж магадлал гаргажээ. Гэвч эдгээр магадлалд дүн шинжилгээ хийхэд ийнхүү гомдлын үндэслэлээр хязгаарлан хянаж байгаа үндэслэл, зүй тогтол тодорхойгүй байхын зэрэгцээ хэргийг бүхэлд нь хянахдаа “хянан үзэх”, “шийдвэр гаргах” чиг үүргийг ялгаатай хэрэглэх хандлагыг баримтлаагүйгээс гомдол гаргагчийн эрх ашгийг дордуулсан гэж үзэх дараах жишээ байна.

-Нэхэмжлэгч нь хариуцагчаас 6,225,000 төгрөг гаргуулах шаардлага гаргасныг анхан шатны шүүх зарим хэсгийг хангаж хариуцагчаас 2,475,000 төгрөг гаргуулж нэхэмжлэгчид олгохоор шийдвэрлэсэн байна. Хариуцагч шийдвэрийг эс зөвшөөрч, нэхэмжлэлийг бүхэлд нь хэрэгсэхгүй болгуулахаар давж заалдах гомдол гаргажээ. Давж заалдах шатны шүүх хариуцагчийн гомдлоор хэргийг хянаад анхан шатны шүүхийн шийдвэрт өөрчлөлт оруулахдаа нэхэмжлэлийн шаардлагаас 3,000,000 төгрөгийг хангаж шийдвэрлэсэн. (2023.03.21-ний өдрийн 216/МА2023/00001 дугаартай магадлал)

-Нэхэмжлэгч ажилд эгүүлэн тогтоолгох, ажилгүй байсан хугацааны цалин хөлс гаргуулах шаардлага гаргасныг анхан шатны шүүх ажилд нь эгүүлэн тогтоох шаардлагыг хангаж, цалин хөлстэй тэнцэх олговорт 5,142,106 төгрөг хариуцагчаас гаргуулан нэхэмжлэгчид олгуулахаар шийдвэрлэсэн. Хариуцагч анхан шатны шүүхийн шийдвэрт өөрчлөлт оруулахыг хүсэж давж заалдах гомдол гаргасан боловч давж заалдах шатны шүүхээс гомдлыг хянан хэргийг шийдвэрлэхдээ ажилд эгүүлэн тогтоох шаардлагыг анхан шатны шүүх хангасныг хэвээр үлдээж, ажилгүй байсан хугацааны дундаж цалин хөлстэй тэнцэх олговорт 7,119,320 төгрөгийг хариуцагчаас гаргуулж нэхэмжлэгчид олгохоор шийдвэрлэсэн. (2022.12.13-ны өдрийн 209/МА2022/106 дугаартай магадлал)

-Нэхэмжлэгч нь хариуцагчид холбогдуулан тэжээгчээ алдсаны тэтгэмжийн зөрүү 46,080,000 төгрөг гаргуулахаар шаардлага гаргасан. Анхан шатны шүүх хариуцагчаас 25,212,000 төгрөгийг гаргуулж нэхэмжлэгчид олгох, үлдэх хэсгийг хэрэгсэхгүй болгохоор шийдвэрлэснийг нэхэмжлэгч эс зөвшөөрөн давж заалдах гомдол гаргажээ. Хариуцагч анхан шатны шүүхийн шийдвэрийг хүлээн зөвшөөрсөн тайлбар гаргасан байна. Гэвч хариуцагч 25 сая төгрөгийн хэмжээнд үүргийг зөвшөөрсөн байхад давж заалдах шатны шүүхээс тэжээгчээ алдсаны тэтгэмжийн зөрүү гаргуулах нэхэмжлэлийн шаардлагыг бүхэлд нь хэрэгсэхгүй болгож шийдвэрлэсэн тохиолдлууд байна. (2021.12.13-ны өдрийн 102 дугаар магадлал)

Давж заалдах гомдолд дурдсан анхан шатны шүүхийн ажиллагаа алдаатай байсан нь тогтоогдож, улмаар хэргийг дахин хэлэлцүүлэхээр буцааж шийдвэрлэх тохиолдолд гомдлын үндэслэлээр хязгаарлан хэргийг хянасан нь цөөнгүй байх ба энэ нь шүүхийн гаргасан бусад алдааг илрүүлэхгүй орхигдуулдгаараа шүүн таслах ажиллагааны чанарыг сайжруулах давж заалдах шатны үүрэг, ач холбогдлыг бууруулах үр дагавартай байна.

Хуулийн 166 дугаар зүйлийн 166.4 дэх зохицуулалтын талаарх мэргэшсэн судлаачдын байр суурийг судлан үзэхэд "...хуулийн 6 дугаар зүйлд заасан мэтгэлцэх зарчим нь хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны бүхий л үе шатанд хэрэгжих ёстой бөгөөд давж заалдах шатны шүүх зөвхөн гомдолд заасан үндэслэлээр хязгаарлалгүй хэргийг бүхэлд нь хянах нь "тайлбарыг зөвхөн зохигч талууд гаргана" гэсэнтэй зөрчилдөн, гомдол гаргагчийн эрх зүйн байдлыг дордуулахгүй байх зарчим алдагдах, иргэний процессын эрх зүйн диспозитив зарчмын агуулгатай тохирохгүй" гэж дүгнэсэн байна.

Иймд шүүхийн практик судалгааны үр дүнд Хуулийн 166.4 дэх хэсгийг бүхэлд нь тайлбарлах үндэслэлтэй гэж үзсэн.

Гурав.Тайлбарын цар хүрээ

Тайлбарын цар хүрээ нь Хуулийн 38 дугаар зүйлийн 38.9, 124 дүгээр зүйлийн 124.1, 120 дугаар зүйлийн 120.2, 166 дугаар зүйлийн 166.4, 167 дугаар зүйлийн 167.5 дахь хэсэгт заасан дараах хууль зүйн ойлголтуудын хүрээнд тодорхойлогдоно.

3.1. Хуулийн 38 дугаар зүйлийн 38.9-д заасан “**шинээр нотлох баримт шаардагдвал шүүх хуралдааныг нэг удаа хойшлуулах**”, “**баримтыг хасах**”,

3.2. Хуулийн 124 дүгээр зүйлийн 124.1-д заасан “**илт үндэслэл муутай**”, “**тухайн шүүх бүрэлдэхүүн, шүүгч**”,

3.3. Хуулийн 120 дугаар зүйлийн 120.2, 167 дугаар зүйлийн 167.5-д заасан “**гардан авснаас хойш**” гэсэн нэр томъёог,

3.4. Хуулийн 166 дугаар зүйлийн 166.4-д заасан “**Давж заалдах гомдолд дурдсан үндэслэлээр хязгаарлалгүй хэргийг бүхэлд нь хянан үзнэ**” гэсэн заалтыг тус тус тайлбарлана.

Дөрөв.Тайлбарын арга зүй

Тайлбарын холбогдох хэсэгт тохирох аргаар, тухайлбал нэр томьёог үгийн шууд утга болон хэл зүйн дүрмээр; хуульд нэр томьёоны тодорхойлолт хийсэн бол тэр утгаар нь тайлбарлах (authentic); хууль зүйн ойлголт, ухагдахууныг эрх зүйн онол, нийтлэг зарчимд нийцүүлэн тайлбарлах; хэд хэдэн ойлголтын нийцлийг хангах, зөрчлийг шийдвэрлэх үүднээс логик болон системчлэлийн (хэм хэмжээний бүтцийн нэгдмэл, уялдаатай байдлыг хангах-structural), ойлголтуудыг цэгцлэн тайлбарлах (hermeneutic) болон хуулийн зорилго, ерөнхий үндэслэл, үзэл санаанд нийцүүлэн тайлбарлах (teleological) аргаар тус тус тайлбарлана.

Тав.Тайлбарын дэлгэрэнгүй үндэслэл

5.1. Хуулийн 38 дугаар зүйлийн 38.9-д заасан “Шүүх хуралдааны явцад шинээр нотлох баримт шаардагдвал шүүх хуралдааныг нэг удаа хойшлуулах, хэрэгт хамааралгүй, нотолгооны ач холбогдолгүй, хуулиар зөвшөөрөгдөөгүй баримтыг хэргийн нотлох баримтаас хасах буюу шаардан авахаас татгалзах эрхийг шүүх эдлэх бөгөөд эдгээр тохиолдолд шүүх тогтоол, шүүгч захирамж гаргана” гэсэн хэм хэмжээг тайлбарлахдаа дараах нийтлэг болон тусгай зарчмын хүрээнд нэг мөр ойлгож, хэрэглэх үндэслэлийг анхаарч үзсэн болно.

Хуулийн 105 дугаар зүйлийн 105.2-т заасан “хэрэг хянан шийдвэрлэхтэй холбоотой нэмэлт тайлбар, нотлох баримтыг урьд гаргах буюу санал болгох бололцоотой байсан боловч шүүх хуралдааны үед гаргасан нь хүндэтгэн үзэх шалтгаантай гэж шүүх үзвэл түүнийг хүлээн авч шинжлэн судлах шаардлагатай бол шүүх хуралдааныг нэг удаа хойшлуулж болно” гэх зохицуулалт нь шүүх хуралдааны эхэн үед хийгддэг ажиллагаа байдаг бол Хуулийн 38 дугаар зүйлийн 38.9-д заасан зохицуулалт нь шүүх хуралдааны явцад буюу мэтгэлцээний шатанд шинээр нотлох баримт шаардагдах нөхцөл байдал үүссэн тохиолдлыг хэрхэн шийдвэрлэхийг журамласан байдгаараа ялгаатай.

Хэргийн оролцогч шүүх хуралдаан товлохоос өмнө бүх баримтаа гаргаж өгөх үүрэгтэй бөгөөд энэ үүргээ биелүүлсэн боловч шүүх хуралдааны явцад маргааны зүйлтэй холбоотой шинээр нотлох баримт бүрдүүлэх дүрмийн бус тохиолдлыг Хуулийн 38 дугаар зүйлийн 38.9-д заасан.

Иргэний хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд шүүх талуудыг мэтгэлцүүлэхэд чиглүүлэх, мэтгэлцэх нөхцөлийг хангах, маргааны зүйлийг тодруулах чиг үүрэгтэй. Гагцхүү диспозитив зарчим шүүхийн энэ чиг үүргийг хязгаарлаж байдаг. Шүүх нотлох баримт бүрдүүлэх ажиллагааг зохих ёсоор явуулахад Хуулийн 38 дугаар зүйлийн 38.9-д заасан зохицуулалтыг хэрэглэдэг бөгөөд уг зохицуулалтыг зарчмын хүрээнд зөв

ойлгож нэг мөр хэрэглэх нь шүүхийн практикт ач холбогдолтой. Түүнчлэн энэ заалтыг нэг мөр тайлбарлаж хэрэглэх нь хэргийн оролцогчийн нотлох үүргээ хэрэгжүүлэх, хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны мэтгэлцэх зарчмыг хангах, нөгөө талаар шүүхийн чиглүүлэх үүрэг, эрх хэмжээг тодорхой болгож, шүүхийн идэвхгүй байдлыг арилган хэргийн оролцогч, эмгөөлөгчийн зүгээс шүүгчийг үндэслэлгүй хардах явдлыг багасгана.

Уг зохицуулалтад заасан “шинээр нотлох баримт шаардагдвал” гэснийг хэрхэн ойлгох, ямар тохиолдолд шүүхийн санаачилгаар, ямар тохиолдолд хэргийн оролцогчийн хүсэлтээр шаардлагатай гэж үзэхийг тайлбарлах нь хууль хэрэглээний зөрүүтэй байдлыг арилгана. Иргэний эрх зүйн харилцаа өргөн хүрээтэй бөгөөд үүнд гэр бүлийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны хүүхдийн эрх ашигтай холбоотой хэсэг, түүнчлэн онцгой ажиллагааны журмаар хянан шийдвэрлэх хэрэгт мэтгэлцэх зарчим хамаарахгүй тул эдгээр ажиллагаанд шүүх санаачилгаараа нотлох баримт бүрдүүлэх эрхтэй.

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван зургадугаар зүйлийн 11-д “...Гэр бүл, эх нялхас, хүүхдийн ашиг сонирхлыг төр хамгаална” гэж, Гэр бүлийн тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 4.4-т “Гэр бүл, эх нялхас, хүүхдийн ашиг сонирхлыг төр хамгаална” гэж, Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.6-д онцгой ажиллагааны журмаар хянан шийдвэрлэх хэрэгт мэтгэлцэх зарчим хамаарахгүй гэж тус тус зааснаар эдгээр хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд шүүх хөндлөнгийн бус *ex officio* зарчмын хүрээнд хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааг удирдан явуулдаг тул санаачилгаараа нотлох баримт бүрдүүлнэ.

Эдгээр эрх зүйн харилцаанаас үүссэн маргаан, эрх зүйн ач холбогдол бүхий үйл баримтыг тогтоолгох иргэний хэргийг шүүгч шийдвэрлэж байхдаа шүүх хуралдааны явцад шинээр нотлох баримт шаардагдвал өөрийн санаачилгаар уг баримтыг бүрдүүлэхээр хуралдааныг нэг удаа хойшлуулах тохиолдол нь Хуулийн 38 дугаар зүйлийн 38.9-д заасан зохицуулалт юм.

Үүнээс гадна иргэний эрх зүйн маргаан бүхий хэрэгт шүүх санаачилгаараа нотлох баримт бүрдүүлэх ганц тохиолдол нь Хуулийн 111 дүгээр зүйлийн 111.3-т “Шүүх шинжээчийн дүгнэлт бүрэн бус, эсхүл шинжилгээ хийлгэж байгаа асуудалтай холбоотой шинэ нөхцөл байдал бий болсон, эсхүл үндэслэлгүй, эсхүл үндэслэлтэй эсэх нь эргэлзээтэй гэж үзвэл Шүүх шинжилгээний тухай хуулийн 27, 28 дугаар зүйлд заасан нэмэлт, эсхүл дахин шинжилгээ хийлгэж болно” гэсэн зохицуулалт байна. Шүүх хуралдааны явцад шинжээчийн дүгнэлтийн хувьд дээрх үндэслэлээр шүүх санаачилгаараа нэмэлт эсхүл дахин шинжээч томилох боломжтой.

Хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны явцад нотлох баримтыг гаргаж өгөх боломжтой атлаа гаргаж өгөөгүй нь энэ хуулийн 38 дугаар зүйлийн 38.9-д заасан тохиолдол биш болно.

Зохигч нотлох баримт гаргах үүргээ бүрэн биелүүлсэн байх ёстой бөгөөд ийнхүү үүргээ зохих ёсоор биелүүлсэн боловч шүүх хуралдаан дээр шинээр нотлох баримт шаардлагатай нөхцөл байдал илэрч, зохигчоос шууд гаргаж өгөх боломжгүй байдал үүсэж болно. Өөрөөр хэлбэл зохигч нотлох үүргээ биелүүлсэн боловч шаардлагатай гэж үзсэн шинэ нотлох баримт нь шүүх хуралдаан дээр илэрч, энэ баримт нь маргааны үйл баримтад нөлөөлсөн шинжийг агуулсан бол хэрхэн шийдвэрлэхийг Хуулийн 38 дугаар зүйлийн 38.9-д зохицуулсан.

Хуулийг зорилгоор нь тайлбарлахад 38 дугаар зүйлийн 38.9-д заасан энэ ажиллагаа нь хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны шүүхийн өмнө талууд эрх тэгш байх, мэтгэлцэх зарчим, шүүхийн шийдвэр хууль ёсны бөгөөд үндэслэл бүхий байх зарчмаас урган гарч, хэргийн бодит байдлыг тогтооход ийнхүү нэг удаа боломж олгосон зохицуулалт болно.

Эдгээр зарчмын хүрээнд Хуулийн 38 дугаар зүйлийн 38.9 дэх хэсгийн “шинээр нотлох баримт шаардагдвал шүүх хуралдааныг нэг удаа хойшлуулах” гэдгийг дараах тохиолдолд нотлох баримт бүрдүүлэх зорилгоор шүүх хуралдааныг нэг удаа хойшлуулах ажиллагаа гэж ойлгоно. Үүнд:

а/.Хэргийн оролцогч нотлох баримт гаргаж өгөх үүргээ биелүүлсэн боловч шүүх хуралдаан дээр мэтгэлцээн явагдсанаар шинээр нотлох баримт шаардлагатай нөхцөл байдал илэрснийг мэдэгдэж, уг баримтыг гаргуулах хүсэлт гаргасныг шүүх үндэслэлтэй гэж үзсэн;

б/.Гэр бүлийн холбогдолтой хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд хүүхдийн эрх ашигтай холбоотой хэсэг, онцгой ажиллагааны журмаар хэргийг хянан шийдвэрлэхэд шинээр нотлох баримт шаардлагатай гэж шүүх үзсэн;

в/.Хэрэг, маргаанд нэмэлт эсхүл дахин шинжээч томилох шаардлагатай гэж шүүх үзэх нөхцөл байдал хамаарна.

Мэтгэлцээний дүнд маргааны бодит үйл баримтыг тогтооход шинээр баримт шаардлагатай болохыг талууд тайлбартаа дурдсан, энэ нь ач холбогдолтой бол шүүх нотлох баримт бүрдүүлэх талаар хүсэлт гаргаж байгаа эсэхийг тодруулах эрхтэй бөгөөд энэ нь шүүхийн хэрэг хянан

шийдвэрлэх ажиллагааг удирдан чиглүүлэх үүрэг тул диспозитив зарчмыг зөрчихгүй.

Хуулийн 38 дугаар зүйлийн 38.9-д заасны дагуу шинээр нотлох баримт шаардлагатай эсэхийг талуудын мэтгэлцээн бүрэн явагдаж, хэргийг хэлэлцэж дууссаны дараа шүүх зөвлөлдөх тасалгаанд шийдвэрлэнэ.

Шүүх санаачилгаараа шинээр нотлох баримт шаардлагатай гэж үзэх нөхцөл нь гэр бүлийн холбогдолтой хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд хүүхдийн эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг хангах зорилгоор, онцгой ажиллагааны журмаар хэрэг хянан шийдвэрлэх явцад, мөн хэрэг маргааныг хэлэлцэх явцад нэмэлт эсхүл дахин шинжээч томилох шаардлагатай гэж үзэх тохиолдол болохыг тайлбарласан болно.

“баримтыг хасах” гэдэг нь шүүх хэрэгт цугларсан баримтаас хэрэгт хамааралгүй, нотолгооны ач холбогдолгүй, хуулиар зөвшөөрөгдөөгүй баримтыг тусгаарлаж, энэ талаар шийдвэр гаргахыг хэлнэ.

Нотлох баримтыг хасах тохиолдолд тухайн баримтыг хэрэгт хамааралгүй, нотолгооны ач холбогдолгүй, хуулиар зөвшөөрөгдөөгүй гэж үзсэн үндэслэлээ тодорхой зааж, шүүгч захирамж, шүүх тогтоол гаргаж, тухайн шатны шүүхэд гомдол гаргах, эсвэл давж заалдах болон хяналтын шатанд хянах боломжийг олгох зорилгоор хассан баримтыг хэрэгт үлдээнэ гэж тайлбарлалаа.

5.2. Хуулийн 124.1-д “Энэ хуулийн 123.1-д заасны дагуу гарсан шүүхийн тогтоол, шүүгчийн захирамж илт үндэслэл муутай бол тухайн шүүх бүрэлдэхүүн тогтоол, шүүгч захирамж гарган хүчингүй болгох, эсхүл өөрчилж болно” гэж заасан.

Хуулийн 115, 116 дугаар зүйлд зааснаар шийдвэр гаргаснаас бусад тохиолдолд Хуулийн 123 дугаар зүйлд зааснаар шүүх тогтоол, шүүгч захирамж гаргана. Зарим зохицуулалтад тогтоол, захирамж гаргахыг тусгайлан заасан байдаг тул 123 дугаар зүйлийг бус тухайн зохицуулалтыг баримталдаг.

Хуулийн 124 дүгээр зүйлийн 124.1-д заасан зохицуулалтад хамаарах захирамж, тогтоол нь Хуулийн 123 дугаар зүйлд заасан бичгээр гаргасан бүх захирамж, тогтоол байна. Шүүгч захирамж, шүүх тогтоол гаргахдаа 123 дугаар зүйлийг удирдлага болгоогүй нь Хуулийн 124 дүгээр зүйлийн 124.1-д заасан ажиллагааг явуулахад саад болохгүй.

“илт үндэслэл муутай” гэдэг нь тухайн шийдвэр үг, үсэг, тоо, утга найруулгын зэрэг техникийн шинжтэй илэрхий алдаатай байхыг ойлгоно.

“Илт үндэслэл муутай” гарсан гэж үзэж болох шүүхийн тогтоол, шүүгчийн захирамжийг хэргийн оролцогч хүсэлт гаргасан эсэхээс үл хамаарч шүүгч, шүүх бүрэлдэхүүн залруулж, өөрчилж эсхүл хүчингүй болгож болно.

Хуулийн 124 дүгээр зүйлийн 124.1 дэх заалт нь илт үндэслэл муутай гарсан шүүхийн тогтоол, шүүгчийн захирамжийг юуны өмнө тухайн шийдвэрийг гаргасан шүүх бүрэлдэхүүн, шүүгчид өөрсдийн гаргасан алдаагаа засах боломж олгосон зохицуулалт боловч шийдвэр гаргасан болон шүүх бүрэлдэхүүнд оролцсон шүүгч өндөр насны тэтгэвэрт гарсан, өөр шүүх рүү шилжсэн, удаан хугацаагаар өвчтэй, чөлөөтэй байгаа зэрэг шалтгаанаар тухайн шүүхэд ажиллахгүй байгаа тохиолдолд Шүүгчдийн зөвлөгөөнөөс баталсан журмын дагуу томилогдсон шүүгч, шүүх бүрэлдэхүүн тухайн алдааг засах ажиллагаа хийснийг адилтгаж үзэхээр тайлбарлав.

Хуулийн 74, 75 дугаар зүйлд зааснаар хэргийг хялбаршуулсан журмаар шийдвэрлэсэн шүүгчийн захирамж Хуулийн 124 дүгээр зүйлийн 124.1-д хамаарах эсэх талаар шүүх өөр өөрөөр тайлбарлан хэрэглэж байна.

Хэргийг хялбаршуулсан журмаар шийдвэрлэсэн шүүхийн тогтоол, шүүгчийн захирамж нь шүүхийн шийдвэрийн нэгэн адил биелэгдэх үр дагавартай, хууль ёсны бөгөөд үндэслэл бүхий байх шаардлагыг хангасан байх учиртай тул захирамж, тогтоолыг өөрчлөх, хүчингүй болгох эрх хэмжээ нь шүүхийн шийдвэр тогтвортой байх зарчмаар хязгаарлагдана. Хэргийг хялбаршуулсан журмаар шийдвэрлэсэн шүүгчийн захирамж, шүүхийн тогтоолыг дээр дурдсан техникийн болон утга найруулгын алдаатай гарсныг зарчмын хувьд Хуулийн 124 дүгээр зүйлийн 124.1-д заасны дагуу хянаж болно.

5.3. Хуулийн 119 дүгээр зүйлийн 119.3-т “Шийдвэр хүчинтэй болсон өдрөөс хойш 14 хоногийн дотор шийдвэрийн агуулгыг энэ хуулийн 118 дугаар зүйлд заасны дагуу бүрэн эхээр нь бичгээр үйлдэж, шүүгч, шүүх бүрэлдэхүүн гарын үсэг зурна.”, 119 дүгээр зүйлийн 119.4-т “Шүүх хуралдаанд оролцсон тал энэ хуулийн 119.3-т заасан хугацаа өнгөрснөөс хойш 14 хоногийн дотор шүүхэд хүрэлцэн ирж шийдвэрийг өөрөө гардан авна”, 119 дүгээр зүйлийн 119.5-д “Хэргийг зохигчийн оролцоогүйгээр шийдвэрлэсэн бол шүүх шийдвэрийг энэ хуулийн 119.4-т заасан хугацаанд зохигчид гардуулна. Ийнхүү гардуулах боломжгүй бол шүүх уг хугацаа өнгөрснөөс хойш 7 хоногийн дотор зохигчийн оршин суугаа (оршин байгаа) газар болон ажилладаг байгууллагын нь аль нэг хаягаар баталгаат шуудангаар, эсхүл шүүхийн ажилтнаар хүргүүлнэ”, 119 дүгээр зүйлийн 119.7-д “Энэ хуулийн 119.4-т заасны дагуу шийдвэрийг гардан аваагүй нь

гомдол гаргах хугацааг хуульд заасан журмын дагуу тоолоход саад болохгүй” гэж, 120 дугаар зүйлийн 120.2-т “...Зохигч, гуравдагч этгээд, тэдгээрийн төлөөлөгч буюу өмгөөлөгч анхан шатны шүүхийн шийдвэрийг гардан авснаас хойш 14 хоногийн дотор аймаг, нийслэлийн шүүхэд давж заалдах гомдол гаргаж болно...”, 167 дугаар зүйлийн 167.5-д “Давж заалдах шатны шүүхийн магадлалд энэ хуулийн 172.2-т заасан үндэслэлээр зохигч, гуравдагч этгээд, тэдгээрийн төлөөлөгч буюу өмгөөлөгч энэ хуулийн 167.4-т заасны дагуу магадлалыг гардан авсан, эсхүл хүргүүлснээс хойш 14 хоногийн дотор хяналтын журмаар гомдол гаргаж болно.” гэж гомдол гаргах хугацааг тус тус заажээ.

Хуулийн дээрх зохицуулалтаас үзэхэд шүүхийн шийдвэр, магадлалыг шүүгч 14 хоногийн дотор бичиж албажуулах бөгөөд энэ хугацаанаас хойш 14 хоногийн дотор шүүх хуралдаанд оролцсон хэргийн оролцогч, тэдгээрийн төлөөлөгч, өмгөөлөгч нь шүүхэд өөрсдөө хүрэлцэн ирж шийдвэр, магадлалыг гардан авахыг үүрэгжүүлсэн, харин шүүх хуралдаанд оролцоогүй бол тэдгээрт шүүх шийдвэр, магадлалыг гардуулах, эсхүл хүргүүлэх ажиллагааг хийх журмыг тус тус өөрөөр хуульчилсан байхад хуулийн тодорхой заалтыг шүүх буруу тайлбарлан хэрэглэсэн байна.

Иймээс Хуулийн 119 дүгээр зүйлийн 119.4, 25 дугаар зүйлийн 25.2.6-д заасны дагуу шүүх хуралдаанд оролцсон хэргийн оролцогч, тэдгээрийн төлөөлөгч, өмгөөлөгчид шүүх шийдвэр, магадлалыг хүргүүлэх үүрэг хүлээхгүй, өөрсдөө шүүхэд ирж гардан авна гэж ойлгох, түүнчлэн тухайн талын давж заалдах болон хяналтын журмаар гомдол гаргах хугацаа нь шийдвэр, магадлалыг шүүхэд ирж гардан авсан бол уг хугацаанаас, гардаж аваагүй бол хуулийн 119 дүгээр зүйлийн 119.7-д заасан журмын дагуу хуульд заасан хугацаа өнгөрсөн өдрөөс тус тус тоологдохыг тайлбарлана.

Мөн өөр тохиолдол буюу шүүх хуралдаанд оролцоогүй хэргийн оролцогч, тэдгээрийн төлөөлөгч, өмгөөлөгчид шүүхийн шийдвэр, магадлалыг гардуулах, хүргүүлэх гэсэн хоёр журмаар “гардан авсан” гэж үзэх үндэслэл үүснэ. Шүүх хуралдаанд оролцоогүй хэргийн оролцогч, тэдгээрийн төлөөлөгч, өмгөөлөгчид шүүх шийдвэр, магадлалыг гардан авахыг мэдэгдэх ба мэдэгдсэний дагуу ирж авсан бол гардуулсан гэж үзэж, гомдол гаргах хугацааг тухайн өдрөөс тоолно. Харин мэдэгдсээр байтал ирж аваагүй бол Хуулийн 119 дүгээр зүйлийн 119.4-т заасан хугацаа өнгөрсөн өдрөөс, шүүх мэдэгдэх боломжгүй тохиолдол үүссэн бол баталгаат шуудангаар, эсхүл шүүхийн ажилтнаар хүргүүлж, хүргэсэн талаар баталгаажуулсныг гардан авсанд тооцохыг ялгамжтай байдлаар тайлбарлав.

Түүнээс гадна нэхэмжлэгч, түүний төлөөлөгч, өмгөөлөгч, эсхүл хариуцагч, түүний төлөөлөгч, өмгөөлөгч, эсхүл гуравдагч этгээд, түүний төлөөлөгч, өмгөөлөгч аль нэг талд байгаа этгээд шийдвэрийг өөр өөр цаг хугацаанд гардан авах тохиолдол бий. Хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд зохигч, гуравдагч этгээд өөрөө, эсхүл тэдгээрийг итгэмжлэл, гэрээний үндсэн дээр төлөөлж, өмгөөлж оролцож байгаа төлөөлөгч, өмгөөлөгч нь хоорондоо нэгдмэл ашиг сонирхолтой тул нэгдмэл ашиг сонирхолтой нэхэмжлэгч, хариуцагч, гуравдагч этгээд, түүний төлөөлөгч, өмгөөлөгч, тэдгээрийн хэн нь эхэлж гардан авсан огнооноос тухайн талын давж заалдах болон хяналтын журмаар гомдол гаргах хугацааг тоолно.

Ингэснээр Хуулийн 120 дугаар зүйлийн 120.2, 167 дугаар зүйлийн 167.5 дахь хэсгийн “гардан авснаас хойш” гэсэн давж заалдах болон хяналтын журмаар гомдол гаргах хугацааг тоолох журам нэг мөр болно гэж үзсэн.

Шүүхийн шийдвэр, магадлалыг баталгаат шуудангаар илгээсэн бол заагдсан хаягт хүргэгдсэн талаарх баталгаажилт, тэмдэглэгээ хийсэн тухайн өдрийг, шүүхийн ажилтнаар илгээсэн бол заасан хаягт хүргэгдсэн талаарх баталгаажилт, тэмдэглэгээ хийсэн тухайн өдрөөр хүргүүлсэн хугацааг тогтооно.

Ийнхүү шүүхийн шийдвэрийг хүргүүлэх, гардан авах үүргийг нарийвчлан тайлбарлах нь хэргийн оролцогч, шүүхэд ойлгомжтой тодорхой байдлыг бий болгохын зэрэгцээ давж заалдах болон хяналтын гомдлыг хугацаандаа гаргах хэргийн оролцогчийн эрхийг хангах, талуудын тэгш байдлыг хангах ач холбогдолтой болно.

5.4. Хуулийн 166 дугаар зүйлийн 166.4 дэх хэсгийн “гомдолд дурдсан үндэслэлээр хязгаарлалгүй хэргийг бүхэлд нь хянан үзнэ” гэсэн хэм хэмжээг тайлбарлахдаа дараах нийтлэг ба тусгай зарчмын харилцан уялдаа, нийтийн ба хувийн ашиг сонирхлын тэнцвэрт байдлыг хангахыг чухалчиллаа.

а/. Иргэний хэргийг давж заалдах журмаар хянан хэлэлцэх ажиллагааг Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуульд заасан үндэслэл, журмын дагуу явуулах нь иргэдийн шүүхэд мэдүүлэх эрхийн хэрэгжилтийн нэг хэлбэр буюу шударга ёсны хүртээмжийн зарчмыг хангах буй үндсэн нөхцөл мөн. Ийнхүү иргэний үндсэн эрхийн хэрэгжилтийг хангах явцад шүүн таслах ажиллагаанд гарсан алдаа, зөрчлийг шуурхай арилгах, шүүн таслах ажиллагааны чанарыг дээшлүүлэх зорилтууд хангагдах учиртай.

б/. Давж заалдах шатны шүүх хэргийг гомдол гарсан тохиолдолд хянан хэлэлцдэг тул гомдолд болон түүнд өгсөн хариу тайлбарт тусгагдсан үйл баримтад тулгуурлан анхан шатны шүүхийн шийдвэр алдаатай, эсхүл алдаагүй байгааг хянаж үзнэ. Гэхдээ давж заалдах гомдол гаргах хуульд заасан тодорхой үндэслэл байдаггүй, эсрэг сонирхолтой талууд шүүхийн шийдвэрт бодит бус үндэслэлээр ч гомдол гаргах боломжтой тул шүүх зөвхөн гомдолд дурдсан үйл баримтад л тулгуурлавал шүүхийн шийдвэрийг бүрэн дүүрэн хянаж чадахгүй. Иймд хуулийн 166 дугаар зүйлийн 166.4-т зааснаар давж заалдах шатны шүүх зөвхөн гомдолд заасан үндэслэлээр хязгаарлахгүй хэргийг бүхэлд нь хянахаар зохицуулсан.

в/. Нөгөө талаас давж заалдах шатны шүүх гомдлын үндэслэлээр хязгаарлалгүй хэргийг бүхэлд нь хянахдаа гомдол гаргасан талын эрх ашгийг дордуулахгүй байх зарчим баримтлах нь иргэний хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны талуудын зарчимд нийцнэ. Энэ үндэслэлээр давж заалдах шатны шүүхийн үйл ажиллагааг “хянан үзэх”, “шийдвэр гаргах” гэсэн хоёр хандлагаар авч үзнэ. Тодруулбал, давж заалдах шатны шүүхээс анхан шатны шүүхийн шийдвэрийг хүчингүй болгож дахин шийдвэрлүүлэхээр буцаахаас бусад тохиолдолд хэргийг давж заалдах журмаар шийдвэрлэх эрх зүйн үр дагавар үүсэх бөгөөд энэ тохиолдолд гомдол гаргагчийн эрх ашгийг дордуулахгүй байх зарчимд үндэслэн хэргийг шийдвэрлэнэ.

Харин хэргийг анхан шатны шүүхэд буцаах тохиолдолд давж заалдах шатны шүүх хэргийг шийдвэрлээгүй ч бүхэлд нь хянан үзэх үүргээ гомдлын хүрээгээр хязгаарлалгүйгээр гүйцэтгэнэ.

г/. Иргэний хэргийн шүүхийн харьяалан шийдвэрлэх зарим төрлийн маргаан, тухайлбал онцгой ажиллагааны журмаар хянан шийдвэрлэгдэх хэрэг, гэр бүлийн зэрэг хүүхдийн эрх ашиг хөндөгдсөн хэрэг маргаанд мэтгэлцэх зарчим сонгодог утгаараа хэрэгжих боломжгүй тохиолдол бий. Гуравдагч этгээд буюу хүүхэд, нийтийн ашиг сонирхлыг хамгаалах зайлшгүй шаардлагын улмаас хэргийг давж заалдах журмаар хянахдаа гомдлын үндэслэлээр хязгаарлахгүй, бүхэлд нь хянан үзэхийн зэрэгцээ гомдол гаргагчийн эрх ашгийг дордуулахгүй байх зарчмыг уян хатан хэрэглэх үндэслэл байдгийг анхаарах нь зүйтэй гэж үзэж, хуулийн заалтыг бүхэлд нь тайлбарлалаа.

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Тавьдугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн 4 дэх заалт, Монгол Улсын шүүхийн тухай хуулийн 25 дугаар зүйлийн 25.8.4 дэх заалтыг удирдлага болгон Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн зарим зүйл, заалтыг

ТАЙЛБАРЛАХ нь:

1. Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 38 дугаар зүйлийн 38.9 дэх хэсгийн: **“шинээр нотлох баримт шаардагдвал шүүх хуралдааныг нэг удаа хойшлуулах”** гэдгийг нотлох баримт бүрдүүлэх зорилгоор дараах тохиолдолд шүүх хуралдааныг нэг удаа хойшлуулах ажиллагаа гэж ойлгоно.

а/.Хэргийн оролцогч нотлох баримт гаргаж өгөх үүргээ биелүүлсэн боловч шүүх хуралдаан дээр мэтгэлцээн явагдсанаар шинээр нотлох баримт шаардлагатай нөхцөл байдал илэрснийг мэдэгдэж, уг баримтыг гаргуулах хүсэлт гаргасныг шүүх үндэслэлтэй гэж үзсэн;

б/.Гэр бүлийн холбогдолтой хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд хүүхдийн эрх ашигтай холбоотой маргаан, онцгой ажиллагааны журмаар хэргийг тус тус хянан шийдвэрлэхэд шинээр нотлох баримт шаардлагатай гэж шүүх үзсэн;

в/.Хэрэг, маргаанд нэмэлт эсхүл дахин шинжээч томилох шаардлагатай гэж шүүх үзэх нөхцөл байдал хамаарна.

Шинээр гаргуулах баримт нь шүүхийн шийдвэрт нөлөөлөх шинжийг агуулсан буюу маргааны үйл баримтыг тогтооход ач холбогдолтой байна.

Шинээр нотлох баримт шаардлагатай эсэхийг талуудын мэтгэлцээн бүрэн явагдаж, хэргийг хэлэлцэж дууссаны дараа зөвлөлдөх тасалгаанд шийдвэрлэнэ.

Хэргийн оролцогч шинээр нотлох баримт шаардлагатай талаар тайлбар гаргаж байгаа тохиолдолд шүүх хүсэлт гаргаж буй эсэхийг тодруулж, шаардлагатай гэж үзвэл хүсэлт гаргасантай адилтгаж үзэх эрхтэй. Энэ ажиллагаа нь шүүхийн чиглүүлэх үүрэгтэй холбоотой бөгөөд шүүгч хөндлөнгийн байх зарчимтай харшлахгүй.

“баримтыг хасах” гэдэг нь шүүх хэрэгт цугларсан баримтаас хэрэгт хамааралгүй, нотолгооны ач холбогдолгүй, хуулиар зөвшөөрөгдөөгүй баримтыг тусгаарлаж, энэ талаар шийдвэр гаргахыг хэлнэ.

Нотлох баримтыг хасах тохиолдолд хэрэгт хамааралгүй, нотолгооны ач холбогдолгүй, хуулиар зөвшөөрөгдөөгүй үндэслэлийн аль нь болохыг шүүгч захирамж, шүүх тогтоолдоо тодорхой зааж, хассан баримтыг хэрэгт үлдээнэ.

Хуулийн 38 дугаар зүйлийн 38.9-д зааснаар гарсан шүүхийн тогтоол, шүүгчийн захирамжийг хэргийн оролцогч зөвшөөрөөгүй бол тухайн

захирамж, тогтоолд мөн хуулийн 170 дугаар зүйлийн 170.1-д заасны дагуу гомдол гаргаж болно.

2. Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 120 дугаар зүйлийн 120.2 дахь хэсэг, 167 дугаар зүйлийн 167.5 дахь хэсгийн:

“гардан авснаас хойш” гэдгийг

Шүүх хуралдаанд оролцсон хэргийн оролцогч, тэдгээрийн төлөөлөгч, өмгөөлөгч Хуулийн 119 дүгээр зүйлийн 119.4-т заасан хугацаанд шийдвэр, магадлалыг хүлээн авсан бол тухайн өдрөөс, хүлээн аваагүй бол Хуулийн 119 дүгээр зүйлийн 119.4-т заасан хугацаа өнгөрсөн өдрөөс,

Шүүх хуралдаанд оролцоогүй хэргийн оролцогч, тэдгээрийн төлөөлөгч, өмгөөлөгч нарт Хуулийн 119 дүгээр зүйлийн 119.4-т заасан хугацаанд шийдвэр, магадлалыг биечлэн авах талаар шүүхээс мэдэгдсэний дагуу хүлээн авсан бол уг өдрөөс, мэдэгдсэн боловч хүлээж аваагүй бол Хуулийн 119 дүгээр зүйлийн 119.4-т заасан хугацаа өнгөрсөн өдрөөс,

Хуулийн 119 дүгээр зүйлийн 119.4-т заасан хугацаанд шийдвэр, магадлалыг биечлэн авах талаар талуудад мэдэгдэх боломжгүйгээс хүлээлгэн өгөөгүй бол зохигчийн оршин суугаа (оршин байгаа) газар болон ажилладаг байгууллагын аль нэг хаягаар баталгаат шуудангаар эсхүл шүүхийн ажилтнаар хүргүүлсэн өдрөөс хойш гэж тус тус ойлгож, хэрэглэнэ.

Хуулийн 119 дүгээр зүйлийн 119.5-д заасны дагуу хүргүүлсний гардан авсанд тооцох бөгөөд шүүхийн шийдвэр, магадлалыг баталгаат шуудангаар илгээсэн бол заасан хаягт хүргэгдсэн тухай шуудангийн дардсанд тэмдэглэгдсэн өдрөөр, шүүхийн ажилтнаар илгээсэн бол заасан хаягт хүргэгдсэн талаарх баталгаажилт, тэмдэглэгээ хийсэн өдрөөр хүргүүлсэн хугацааг тогтооно.

Хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны явцад хэргийн оролцогч, тэдгээрийн төлөөлөгч, өмгөөлөгч нь хаягаа өөрчилснөө шүүхэд мэдэгдээгүйгээс баталгаат шуудангаар, эсхүл шүүхийн ажилтнаар хүргүүлсэн шүүхийн шийдвэр, магадлалыг гардан аваагүй нь хугацаа тоолоход саад болохгүй.

Шүүхийн буруутай үйл ажиллагааны улмаас Хуулийн 119 дүгээр зүйлийн 119.4-т заасан хугацаа өнгөрсөн тохиолдолд шийдвэр, магадлалыг Хуулийн 119 дүгээр зүйлийн 119.5-д зааснаар хүргүүлж, хугацааг Хуулийн 119 дүгээр зүйлийн 119.6-д заасны дагуу тоолно.

Шүүхийн шийдвэр, магадлалыг нэг тал буюу нэхэмжлэгч, түүний төлөөлөгч, өмгөөлөгч, эсхүл хариуцагч, түүний төлөөлөгч, өмгөөлөгч, эсхүл гуравдагч этгээд, түүний төлөөлөгч, өмгөөлөгч нарын хэн нь эхэлж гардан авсан огнооноос тухайн талын гомдол гаргах хугацааг тоолно.

3. Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 124 дүгээр зүйлийн 124.1 дэх хэсгийн:

“илт үндэслэл муутай” гэдгийг Хуулийн 123 дугаар зүйлийн 123.1-д зааснаар гарсан шүүгчийн захирамж, шүүхийн тогтоол үг, үсэг, тоо, утга найруулгын зэрэг техникийн шинжтэй илэрхий алдаатай байхыг ойлгоно.

Илт үндэслэл муутай гарсан шүүхийн тогтоол, шүүгчийн захирамжийг хэргийн оролцогч хүсэлт гаргасан эсэхийг үл харгалзан залруулж болно.

“тухайн шүүх бүрэлдэхүүн, шүүгч” гэдэгт шүүхийн тогтоол, шүүгчийн захирамж гаргасан шүүх бүрэлдэхүүн, шүүгчийг ойлгоно. Шүүгч тус шүүхэд ажиллахгүй болсон, эсхүл хүндэтгэн үзэх шалтгааны улмаас удаан хугацаагаар эзгүй байгаа тохиолдолд Шүүгчдийн зөвлөгөөнөөс тогтоосон журмын дагуу хуваарилагдсан шүүх бүрэлдэхүүн, шүүгчийг тухайн шүүх бүрэлдэхүүн, шүүгчтэй адилтган үзнэ.

4. Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 166 дугаар зүйлийн 166.4 дэх хэсгийн:

“гомдолд дурдсан үндэслэлээр хязгаарлалгүй хэргийг бүхэлд нь хянан үзнэ” гэдэгт анхан шатны шүүх хэрэг, маргааныг шийдвэрлэхдээ хэрэгт ач холбогдол бүхий үйл баримтыг тогтоон, шаардах эрх ба татгалзлын үндэслэлийг тодорхойлж, холбогдох хуулийг тайлбарлан хэрэглэсэн байдал, нотлох баримтын хамаарал, хуулийн шаардлагад нийцэж байгаа эсэх, хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааг хуульд заасан журмын дагуу явуулсан эсэх талаар гомдолд заасан эсэхээс үл хамаарч, хууль зүйн дүгнэлт өгөх давж заалдах шатны шүүхийн ажиллагааг ойлгоно.

Хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны бүх шатанд мэтгэлцэх болон нэхэмжлэлийн шаардлага, татгалзлын талаарх тайлбарыг гагцхүү зохигч талууд гаргах үндсэн зарчим иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд үйлчлэх тул анхан шатны шүүхийн шийдвэрийг хянах давж заалдах шатны шүүхийн чиг үүрэг нь гомдол гаргагчийн эрх ашгийг дордуулахгүй байх хүрээгээр хязгаарлагдана.

Хуулийн 167 дугаар зүйлийн 167.1.1-167.1.4-т зааснаар давж заалдах шатны шүүхээс анхан шатны шүүхийн шийдвэрийг хэвээр үлдээх; шийдвэрийн зарим хэсгийг хүчингүй болгох буюу болгохгүйгээр нэмэлт, өөрчлөлт оруулах; шийдвэрийг хүчингүй болгож нэхэмжлэлийг хэрэгсэхгүй болгох замаар хэргийг шийдвэрлэн магадлал гарна. Эдгээр тохиолдолд давж заалдах шатны шүүх хэргийг хянан үзэх болон шийдвэрлэх чиг үүргээ хэрэгжүүлсэн гэж үзнэ. Давж заалдах шатны шүүх хянан үзэх үүргээ бүхэлд нь хэрэгжүүлж анхан шатны шүүхийн алдааг залруулан хэргийг шийдвэрлэх боломжтой гэж үзвэл гомдол гаргагчийн эрх ашгийг дордуулахгүй байх зарчимд захирагдана.

Хуулийн 167 дугаар зүйлийн 167.1.5-д зааснаар хэргийг анхан шатны шүүхэд дахин шийдвэрлүүлэхээр буцаасан бол давж заалдах шатны шүүх хэргийг бүхэлд нь хянасан боловч шийдвэрлээгүй гэж ойлгоно. Хэргийг ийнхүү давж заалдах журмаар хянахдаа маргааныг шийдвэрлээгүй боловч хянан үзэх чиг үүргийг гомдолд дурдсан үндэслэлээр хязгаарлалгүй хэрэгжүүлж, анхан шатны шүүхийн алдааг илрүүлэх нь давж заалдах шатны шүүхийн үүрэг байна.

5. Энэ тогтоолыг 2023 оны 05 дугаар сарын 22-ны өдрөөс эхлэн дагаж мөрдсүгэй.

ЕРӨНХИЙ ШҮҮГЧ

Д.ГАНЗОРИГ

ШҮҮГЧ

П.ЗОЛЗАЯА

Хаяг:

“Төрийн мэдээлэл” эмхэтгэлийн редакц
Улаанбаатар-14201, Төрийн ордон 124 тоот
И-мэйл: turiin_medeel@parliament.mn

Утас: 262420

Хэвлэлийн хуудас: 3

Индекс: 200003